دیاری‌یه بۆ لاوانی کورد:

لەگەشتی پێنجوین

لە ساڵی ۱۹۳۰ دا

[وێنەی نووسەر لە ساڵی ۱۹۳۰دا]

نووسینی :
شاکر فتاح

لە زنجیرە نووسراوانی « گەشت و گوزار » . ژمارە : ۳
۱۹۷۳

ئەم کتێبە

لە ئامادەکردنی پێگەی

(منتدى إقرأ الثقافي)

WWW.IQRA.AHLAMONTADA.COM

بۆ سەردانی پەیجی پێگە:

https://www.facebook.com/iqra.ahlamontada/

بۆ سەردانی پێگەکە:

http://iqra.ahlamontada.com

دیاری‌یە بۆ لاوانی کورد:

گەشتی پێنجوین

لە ساڵی ١٩٣٠ دا

[وێنەی نووسەر لە ساڵی ١٩٣٠دا]

نووسینی :

شاکر فتاح

لە ڕیزە نووسراوانی « گەشت و گوزار » . ژمارە : ٣

١٩٧٣

ئەم نووسراوە

لاوی کوردی خۆشەویست !

نووسەر ، لە سالی ١٩٣٠ دا ئەم [گەشت نامە] یەی نووسیوەتەوە ـ ئەو دەمە لاوێك بووە ، لە تەمەنی حەڤدە سـالی دا . ئەو دەمە بۆ ئۆتۆمۆبێل ، ڕێگا نەبوە ، پێی بچێتە [پێنجوێن] . بە سواری ئەسپ چووە ، هەروەها لە [پێنجوێن] دا نە پڕۆژەی ئاو هەبوە ، نە پڕۆژەی ئەلەکتریك ، نە خوێندنگا ، نە ماکینەکانی کشتوکال ... گوندێکی پاشکەوتووی بچوك بووە . [شێخ محمودی گەورە] کە چەند سالێك بوو ، تەختی خونکار [ملك] ی لە دەست چووبوو ، بە ئاوارەیی ، لە گوندی [پێران] دا ، نزیك بە سنووری [ئێران] ، دائەنیشت . لەو سەردەمەدا چ بازرگانی ، چ کشت و کال ، چ خوێندەواری لە شێوەیەکی کۆن و سەرەتایی دا بووە . داگیرکەران لە هەموو لایەکەوە چنگیان لە [کوردستانی گەورە] گیر کردووە . بەلام [گیانی کوردایەتی] لێرەو لە هەموو کوردستان دا ، پلی داوەو ، لەو پەڕی هێزو هەڕەتا بووە . شۆڕشێك لە [کوردستانی تورکیا] دا لە ئارادا بووە . شۆڕشێك لە [کوردستانی ئێران] دا تازە کوژێنرابووەوە . شۆڕشێکیش لە [کوردستانی عیراق] دا لە کەلێن دا بوو ، چاوەڕوانیی کاتی بڕیار دراوی خۆی ئەکرد کە لە شەشی مانگی مشتاخان [ئەیلوول] ی ئەو سالەدا دەست پێ بکات . بەلام لەلایەن [شاکردانی خوێندنگاکان] و [ئافرەتانی کوردستان] ەوە ئاگرەکەی خۆش ئەکرا . لەلایەن [شێخ محمودی مەزن] و [نیشتمان

پەروەرانی کورد] یشەوە پشتیوانی ئەکرا . جا نووسەر لەم سەردەمەدا بووە کە چۆتە [گەشتی پێنجوێن] . ئەرکێکی زۆری هاتۆتە بەرو ڕەنجێکی تەواوی داوە ، تا ئەم گەشتەی تەواو کردووە . لە ئەنجامدا ، بەجۆرێکی تێکڕایی وێنەیەکی پڕاوپڕی سوروشتە جوانەکەی پێنجوێن و، گوزەران و ژیانە سەختەکەی کوردەواری‌ی ئەوێ و شێوەی بیرو باوەڕو کیانی کوردایەتی‌ی ئەو ناوەی پیشان داوە . بێجگە لەوە کەلێك زانیاری‌ی تریشی لە بابەت کەسایەتی یە کوردەکان و ، شۆڕشەکانی کوردستان و باری ئابووری و خوێندەواری و نووسراوەکوردی یەکانەوە کۆکردۆتەوە .

هەڵبەت ژیان و گوزەران و پلەی پێشکەوتنی ئیمڕۆی پێنجوێن ، لەگەڵ هی ئەو سەردەمەدا ، جیاوازی‌ی زۆرە . جا بێجگەلە ڕۆشن کردنەوەی بیرت ، بەراوورد کردنێکی باری ئەوسای [پێنجوێن]و باری ئێستای [پێنجوێن] ، لە ڕووی زرنـگ کاری [سیاست]و کۆمەڵایەتی و خوێندەواری و ئابووری‌یەوە ، بە مەرجێ لە لایەن [خۆت] ە وە بێ ، چێشتـکەیەکی خۆش و کەڵـکێکی زۆرت پێ ئەبەخشێ . ئەمەیش ئامانجی ئەم نووسـراوەیە ، کە هیوادارم پێ‌ی بکەیت .

شاکر فتاح

[خاوەنی پرۆژەی خوێندەواری کورد]

[سلێمانی] : ١٥-١-١٩٧٣

ڕێك کەوتن

٢٥ ـ ٧ ـ ١٩٣٠

دەمێك بوو ، بەئاواتی گەشتی پێنجوینەوە بووم . چونکە « پێنجوین » پارچەیەکە لە [کوردستان] ی خۆشەویست . نیشتمانمە وەکو سلێمانی . ئاووباو چاو ئەندازو باخو باخاتێکی هەیە ، لەهی هەرە شوێنە ناودارەکانی کوردستان ئەژمێررێ . چونکە کوردی تیایەو ، هەموویش بەزمانی [کوردی] قسە ئەکەن .

جا من چۆن نەدەچوومە [پێنجوین] کە ئەم هەموو شتانەی هەبێ و ، جێگایەکیش بێ ، شێری گەورە ، [شێخ محمود] ، دامەزرێنەری [فەرمان ڕەوایی‌ی کوردستانی خواروو] ی تێدابێ . وایش هەڵکەوتبێ کە هەموو فەرمان ڕەوا دوژمنەکان بەکورد ، بەپەرۆشەوە بن بۆی . . بەڵێ دەبوو بچوومایە [پێنجوین] . چونکە خوێندنگا داخرابوو . زۆرەی پشوو بوو . لەشیشم لاواز بوو بوو . دەبوو گیانم ببوژێنمەوەو ، لەشیشم بە تیین بکەمەوە ، تابتوانم لە پێناو پێش کەوتنی نیشتمانەکەما بەختیان بکەم . .

لەگەڵ هاوڕێو خزمێکما [نوری ئەفەندي حاجی صالح آغا] ، کەمەری ڕۆییشتنمان بەست . بە پیاوەتی‌ی ئەوەوە دوو ئەسپی کرێ گرتەمان دەست کەوت . ئەسپەکان هەرچەندە تروتفاقەکانیان نەختێ شڕوپڕ بوون ، بەڵام لە ڕەوتا خۆش ڕەو بوون .

دەستێ جلی کوردی ی جوانم هەبوو ، لەبەرم کرد . کاڵەیەکی نایابیشم لە هاوڕێیەکی خۆشەویستی کۆیی‌یەوە بە دیاری بۆ هاتبوو ،

لەپێم کرد . وێنەگر [فۆتۆگراف] ێکی باشیشم هەبوو هەندێ کەل‌و پەلم بۆ کڕی‌و هەڵم گرت . چەقۆیەکی هەورامی‌یشم هەبوو خستمە گیرفانمەوە . هەگبەکەیشم دابەست بەپاشکۆی ئەسپەکەمدا . لە پاش ئەمەی لە نان و چای خواردنی بەیانی بوومەوە ، هەردوو دەستی سەروەرانی‌خۆم ، باوکم‌و دایکمم‌ماچ کردو ، سواری بارگیرەکەم بووم‌و کەوتمە ڕێگا . هەربە غار ڕۆیشتم هەتا گەیشتمە بەرماڵی [نوری ئەفەندی] ی هاوڕێم .

[نوری ئەفەندی] یش لەخۆ کۆکردنەوەدا بوو . دەمێك بوو کاروانەکە بەجێ‌ی هێشتبووین . داممان لە ئاوزەنگی و غارمان کرد بە ڕێگای کۆیژەدا. ئەوەستاینەوە تاڵەوانیشمان تێپەڕ کرد . گەیشتینەچایخانەکەی شاخی [کۆیژە] . لەوێ دابەزیین . کە تەماشامان کرد کاروانێکی تریش لەوێ دابەزیبوو . ئەسپەکانمان بە کوێسوانەی چایخانەکەوە بەستەوە . هاتینە ناوەوە ، دانیشتین . بەڵام چیمان دی ؟... دیمان دووسێ کووپەی گەورە کە لەگڵی سوور دوروست کرابوون . دانرابوون لە ناوەڕاستی چایخانەکەدا . یەکێکیان هەر بۆ ئەوە دانرابوو ، کە لە تەنەکەی پاك‌و خاوێن‌دا ئاوی لەو کانی‌یە دوورەوە بۆ بهێنن کە کەوتووەتە دامێنی شاخەکەوە . لەو چایخانە چۆڵەوانی‌یەدا ، تەختی دانیشتنی‌وەها دانرابوو ، کە لەهەر چایخانە ناوونجی‌یەکانی سلێمانی کەمتر نەبوون . لە کاتێکا چایی هێنەرەکە ، چایی‌یەکەی بۆ دەخستینە سەر مێزێکی باڵا بەرز ، شنەی بای بەیان دەهات‌و گیانی دەکردینەوە بە بەردا . شاری « سلێمانی » یش وەکو تاقە سێوێك ، لە دوورەوە ،

دەر دەکەوت ، کە بە مێخەك نیگار ڕێز کرابێ . تارایەکی زێڕینی تیشکی ڕۆژیش تەوقە سەرو لق و پۆپی دارەکانی چیاکەو مێرگو مێرغوزارەکانی سەر شاخەکەی داپۆشیبوو . بەر چاییمان خواردو بە سەر شاخەکەدا بە ئەسپەکانمانەوە هەڵکەڕاین . لە پاشا کەوتینە خواریی‌و لێژاییی‌یەکەوە ، بە بارییکە ڕێیەکدا تێپەڕمان کرد . پاشان کەوتینە کوسپاییی‌یەکەوە ، بە ئاسانی پیادا ڕابوردیین . دیسانەوە هەڵکەڕاینەوە بەناو ئەو هەموو بەردەلانی‌یەدا ، کە ئیتر شاخەکە بە تەرحێکی وای لێ هات بە گران دەمان توانی بچین بەرێوە . لەسەر ئامۆژکاریی باوکم ، هەتا لەوسەر بەرەو خواریی‌یە بووینەوە سواری ئەسپ نەبووم . ئەسپەکەم بەدەسمەوە ڕائەکێشا .

منیش کیرفانم پڕ کردبوو لەنوقوڵو دەنکە کوولەکە . هەر بەڕێگاوە قسەمان دەکردو ، دەنك ، دەنك ، لەگەڵ هاوڕێ کەما لێمان دەخواردن. کەوتیینەوە دەشتایی . لە دوورەوە بێستانێکمان دی . بەغار چووینە ناوەوە کە پرسیارمان کرد هیچ شتێکی پێ نەگەیشتبوو . ئیتر بە شاخەکەدا هەڵکەڕاین ، تا چووینە سەر کانی یەك . ئاوەکەی گەلێ ساردبوو . خۆمانو ئەسپەکانمان تێروپڕ ئاومان خواردەوە. کەچی لەپێش ئەمەیشدا ، لە چایخانەکەی [بناوییلە] لامان دا بووو ، ئاویشمان نخواردبووەوە .

لەپاش ئەمەی چەند خوار و ژوورێکمان کرد هەستمان بە ماندوو بوونێکی تەواو کرد . هەر خوا خوای ئەوەمان بوو ، بگەینە جێیەكو لابدەین ، تا تێر ئاو بخۆینەوەو بحەسێینەوە . هەرئەوەندەمان

زانی لەسەر تەوقە سەری شاخێك چایخانەیەكمان بەدی كرد ، كەپیشتیینێو لامان دا . بەركولێكمان بۆ كرد . لەوێ كەلێك خەلكی سلێمانیی لێ بوو . هەمووموان دەناسیین . تەنانەت [نوری ئەفەندی] لادێیەكانیشی ئەناسی . چایی بۆ یەكێكیان كڕی . دەستیان كرد بە قسەكردنو ڕابواردن . كابرا دەستی كرد بە پیاهەڵدان [مدح] بە باپیری [نوری] دا ئیتر هیچ قسەی پێ نەما بیكات ، ئەمە نەبێ ، كە هەموو مـانی پێ هێنایە پێكەنین . گوتی :« بەخوا باپیری خوالێ خۆش بووی نێركەلەكێشێكی باش‌بوو !.. » ڕۆیشتیین ئەوەندەمان پێ نەچوو كەوتیینە سـەر تەوقە سـەری شاخێك كە پانو فراوان بوو . ئۆتۆمۆبیل بە ئاسانی پیا دەڕۆیشـت . [نوری ئەفەندی] پەنجەی درێژ كرد . لە دامێنی شاخەكە ، لە ناو دۆلو چالاییەكی قوول‌دا دێیەكی جوانكیلانەی پیشان دام . هەرچوارلای بەباخو ڕەزو داری چنارو شـۆڕەبی تەنرابوو . گوتی ئەمە دێی [نۆدێ] یە . دێی [شێخ مارف] ە باوكی [كاك ئەحمەدی شێخ] ی ناودار ، كە بە ڕەنج دانی لە پێناو چاكەی [كوردەواری]دا بەناوبانگە . كەلێ باسی ئەوێی بۆ كێڕامەوە . لە پاشا بایەكی فێنك بەسەرماندا كشەی كرد . منیش دەستم كرد بەگۆرانی گوتن . دلی هاوڕێكەمم بەوە خوش‌كرد . ئێمە لە كاروانەكە كەلێك پێش كەوتبووین . تینوێتی‌یـش زۆری لێ سەندبووین . جلەوی ئەسپەكانمان كێشایەوەو جگەرە كێشێك وەستاین، هەتا ئەوانیش هاتن . ئاومان لێ سەندن . خواردمانەوە . ئنجا هەر چوارمان بەناو ئەو دۆلو شاخە بەردەلانی‌یەدا بە گۆرانی ووتنو قسە

/

کردنو تریّو ترۆزی خواردن کاتمان ڕابووراند . دیّی [چنکیان] یشمان لەوبەری شـــاخەکەوە ، لەدوورەوە بەدی کرد . ئیتر هەر ڕۆیشتین هەتا گەیشتینە سەر چەمو ئاوێکی گەورە . بایەکی گەرمی ناخۆش بەســـەرماندا تێپەری . چەند ماڵو کۆچێکمان لەژێر دارە بەڕووەکاندا چاو پێ کەوت . لای ئەوان لاماندا . هەتا بەری بەیان ماینەوە . کەیەك سەر ڕوومان کردە [پێنجوێن] .

(چەمی ووێباوا)

گەیشتینە ناو چەمەکە . لەپڕ کابرایەکی لادێییمان پێ گەیشت . ڕێ بەستی چەمەکەی کردبوو . خەریکی ماســـی گرتن بوو . سەبەتەیەك و ساچێکی بە دەستەوە بوو . کە ئێمەی دی هەردووکیانی فڕێ داو هەرای کردە ناو ئاوەکەوە ، دەستم ماچ بکات . وای دەزانی من [شێخ لطیفی کوڕی شێخ محمود] م . بەلام ، من بەکاڵ بەوە پێم گوت : « شێخ لطیف نیم . بەڵام خزمی شێخ محمودم » . هەتا هاتە نزیکی ئەسپەکەمەوە وورتەم نەکرد . بەڵام خۆم بۆ نەگیرا ، ئەو بەندەگی و ڕەنجبەرێتییەی لێ پەســـەند بکەم ، لە پڕ دەرم بڕی ، گوتم : « شێخ نیم مامەگیان » . ئیتر ئەویش بە پێکەنینێکەوە گەڕایەوە ..

چووین لە بن دارەکەدا ، ئەسپەکانمان بەستەوە . چاییمان سازکرد . هەندی ئاوی ساردمان نۆشی . دەستمان کرد بە خۆرشتی خۆش خواردن .. ڕاکشاین ، بنووین . هێشتا تەواو چاومان گەرم نەکردبوو ، لە دەنگە دەنگی کاروانەکان و زرنگە زرنگی زەنگۆڵەی

ئێسترو بارگیرەکان خەبەرمان بووەوە . کە تەماشامان کرد ، ئەوا کۆمەڵێکی گەورەی کاروانەوانەکان و خەڵکی سلێمانی چایی یان لێ دەم کردووەو ، بە ئارەزوویەکی تەولوەوە نانی پێوە دەخۆن ، بەدەم ئەوەیشەوە قسە ئەکەن .

من وام ئەهاتە پێش چاو ، کە لە سایەی ئەم کاروانانەوە کەلێ بە کەیف و خۆشییەوە ڕادەبوێرین . چونکە لەژمارە نەدەهاتن . کەچی ماندوێتیی ڕێگا بە تەرحێکی لێ کردبوون ئێمەیشیان بڕست بڕاوکرد ، نەمان دەزانی چۆن ڕابوێرین .. کات بووە ساتی نۆهەم(۱) . من و نوریی هاوڕێم ، بەرگی مەلەکردنمان پۆشی و لە ناو هالاوی گەرما ، تێرو پڕ لە ناو ئەو چەمە خۆشەدا مەلەمان کرد . ئنجا خۆمان پۆشتە کردەوەو ڕوو بە ڕووی کانی و مەرەزەیەکی دوور ڕۆیشتین . بەناو دەشتێکی فراوان دا ڕێگامان بڕی . کەییشتینە بەرمەرەزەیەك ، کە لە کاتی گەشیدا بوو . تیشکی ڕۆژ دوو هێندەی جوان کردبوو . لەو بەری ڕێگاکەیشەوە زەوییەکی پان و درێژ بە تووتن چێنرابوو . ڕەنگە ئەتلە سییەکەی لەبەر تیشکی ڕۆژ دەبریسکایەوە . هەر وەکو دەسکە گوڵێ کە بە گەڵای ترنجۆك پێچرابێ ، کۆمەڵێ کیژو ئافرەتی جلك ئاڵ ، لەگەل مێردو باوکیاندا خەریکی بژار بوون ، ناو دووکانە تووتنەکانیان ڕازاندبووەوە . بەڵێ وابوو : ژن و پیاو ، بە یەکەوە تێ دەکۆشان ، ماڵەکەیان ئاوا بکەنەوە ، منداڵەکانیان ، واتا کوڕو کچەکانیان بحەسێننەوە .

---

(۱) لێرەدا مەبەس کاتی کوردییە ، نەك فەرەنگی .

ئای ئەوە چ تەماشاگاهێکی جوان بوو !؟. بەڵام چیمان بکردایە ؟ تینوێتی زمانی شکاندبووین . بە ناچاری لەگەڵ هاوڕێ کەمدا ڕوومان کردە شاخەکە ، کە لادێ یی یەکان ناردیانین بۆ کن کانی یەکی سازگار . لێمان دا ڕۆیشتین گەیشتینە کن کابرایەکی تووتنەوان . پرسیارمان لێ کرد . ووتی : لێرە نیە ، لەو لاوەیە . ئێمەیش هەر ڕۆیشتین ، هەتا گەیشتینە ناو دۆڵێکی تەسك لە ناو دوو شاخدا . بە ڕێگایەکی باریکەلەی سەختەلانی و ، سەر بەرەو ژوورەو سەر بەرەو خوارەدا ، چەند سەد هەنگاوێکمان بەو قەد پاڵەدا بڕی . وامان لێ هات پرستمان بڕا هیوامان نەما . ئەوەندەی نەمابوو زمانمان بشکێ ، لە پڕ جۆگەلەیەکی تەسکەلانەمان هاتە پێش چاو . وەك درزێك وابوو ، بە ڕووی شاخەکەوە . کە سەرنجمان دا ئەو کانی یە بوو کە سێ چارەکە سات بوو ، دوو بە دوو بۆی دەڕۆیشتین . چیمان دی؟!کانی یەکمان دی ، ئەوەندە سارد ، ئەوەندە سازگار ، هەمووئێش وئازارێك ، هەموو ناخۆشی یەکی رابووا ردنی سەرچەموماندوێتی ی ڕێگاکەی لەبیر بردینەوە.

هەرچەندە کانی یەکە یەجگار تەسك و سەربەرەوخوار و لێژ بوو ، هەرچەندە ئەوەندە جێی دانیشتنمان نەبوو ، کە بە ئاسانی تیا ، دابنیشین ، بەڵام ئەو چیمەن و نزارە ، ئەو سێبەری لالە زارە ، ئەو شنەی شەماڵە ، ئاوە ساردەکەیشی کە بەلاوە بوو ، وای لێ کردبووین ، دەستمان بە ئەژنۆدا ئەدا ، هەناسەمان هەڵدەکێشا ، کە لە بەیانی یەوە لە وێدا نەبووین ، تا زۆرتر شادمان بیین .. هەندێ ئاومان خواردەوە ، بەڵام لە ئەندازەی خۆمان زۆرتر بوو .. پشوویەکی شادمانی مان دا .

هەرچی وورده شیرینی‌یەکمان پێ‌هەبوو ، بە کەیفەوە دامان کرماند. ئەمەندەمان پێ‌خۆش بوو ، بە خۆمان نەزانی ، کاتێکمان زانی ئێواره داهات !.. ڕۆژ کەوتە کێوان ، لە کەلەوە نزا خوازی‌ی لێ‌کردین . وە نەبوو بی‌تاریکی بکەیشتینایەوە هەوار . بەڵام ڕۆژی ڕووخۆش نەیهێشت بکەوینە بێ ڕۆژی‌یەوە ، خۆی لەپشت کێوانەوە ، چرایەکی سووری بۆ هەڵ کردین . تیشکی دەهاویشت . پەڵە هەورەکانی بەڕەنگاو ڕەنـگ ، زەردوسووروزێڕین کردبوو ، لەلایەکەوە بەڕیزهەموو تەرحە کیاندار و دڕندەیەکی لێ‌دروست کردبوو ، لە لایەکی تریشەوە دەتکوت بەهارەو شایی‌یە ، بە کەردنی یاقییقبین و سەروپۆتەڵاکی زێڕینەوە ، کییژە کوردنو ڕەش بەڵەك و هەڵپەڕکێ دەکەن ، لە خۆشی‌ی هاتنی جەژنی نەورۆزی پیرۆز .

گەیشتینەوە هەوار . لە ناو ئەو هەموو چیمەن و لالەزارەدا ، لە ناو ئەو بای شـەماڵەدا ، ئاوێکمان هاتە بەر . چەمەکەبوو ، کە بە ناو دەربەندەکەی [وولیاوا] دا دەهاتە دەرەوە ، بەسـەر ئەو بەردانەدا تافە تافی ئەکرد ، بە ناو ئەو دارانەدا هاژە هاژی ئەکرد . ئەویش وەك ئاوینە ، وێنەی ئەو پەڵە هەورە ڕەنگارانەو ئەو ئاسمانە گەورەیەی ، بە ڕەنگە شینەکەیەوە ، هەروەها وێنەی ئەو کەلاّونەودارو درەختانەی ئەنواند . دەتکوت ئاوێنەیەو وێنەی ئەو چاو ئەندازانەمان بۆ ئەنوێنێ ، کە تۆزێ لەوە پێش پێ‌ی شادو دلکوشاد بوو بووین .

پەڕیینەوە . هێشتا نەگەیشتبووینە سەر هەوارەکە ، کابرایەك هات ، سێ ماسی‌ی بۆ هێنابووین . لێمان وەرگرت . بە دڵێکی خۆشـەوە

بڕژاندمان . ئۆخەی! چەندە بەچێژبوو ! هەرگیز ئەوخۆشی‌یەم لەبیر ناچێتەوە . کە نانمان خوارد . بێجگە لە ماسی‌یەکان شفتەیشمان پێبوو . چاییشمان لێنابوو . بێتۆ ناخۆش ، خۆشی‌یەکی زۆرمان لێچێشتن . ئێستەیش چێشکەیان لەژێر دانماندایە!.. کە نان خورا ، بێ دەنگی هەمو لایەکی داگیر کرد . چونکە ماندوو بوون و ئەیان ویست بەیانی ، لە خەو زوو هەڵسن ، زۆری پێ‌نەچوو خەویان لێکەوت . کەس ئەو بێدەنگی‌یەی تێك نەئەدا منو [نوری ئەفەندی] و کاروانەوانەکەمان نەبێ . لەپڕ ووتم : « ئۆخەی ! ئێستا من خۆم لە خۆشی‌یەکی بێ‌ئەندازەدا ئەبینم . کاشکی‌هەر وام ڕابواردایە . بەڵام خۆزگە ، لە سەری ئەوکەلەوە ـ دەستم بۆیان درێژکرد ، کەلی ڕۆژئاوای (ولیاوا) م پیشان دان ـ ئەلەکتریکێك دەبوو ، ئەوەندەی تر ئێرەی نەشئە پەخشان بکردایە !.. ئاخ ، ئێرە ، چ جێگەیەکی خۆش دەبوو ئەو حەلە..!؟ » . کاروانەوانەکەمان پێ‌کەنی . [نوری ئەفەندی] یش بە تەوسێکەوە گوتی : « بۆچی . دەشێ . ڕاست دەکەی بەخوا زۆرجوان دەبوو !. » .. بەڵام ئەو ئەم قسەیەی هێشتا تەواو نەکردبوو ، هەر ڕووم لە کەلەکە بوو ، بەقاییم دەستم کێشا بەسەر شانی [نوری] دا و ڕوویشم وەرگێڕا بۆسەر شاخەکە !.. بەڵێ ڕاستە ، ئەم ئەو ئەلەکتریکەی من دەمویست بیییینێ ، ئەی دی ... بەڵام ئەلەکتریکێکی وای دی کە بێ‌کۆڵەکە وەستابوو . بەبێ تەل و دەرمان ئەچریسکایەوە . بێ‌تەقەوچرکە ، دەجریوایەوە . ئەویش شتێك بوو خوا نەبێ کەس نەیناردبوو . یەزدانیش نەبێ لە دەستی کەس نەدەهات بینێرێ . ئەویش ئەستێرە کەشەیەك بوو ،

هەر وەك خوای گەورە بۆ دەرخستنی ڕاستیی قسەکەی من ، یاخود بۆ هێنانە دیی ئاواتەکەی من ناردبێتی وابوو .
ئەستێرەکە لەو دیو شاخەکەوە بە نازو جیازێکەوە هەڵ هات . بەرە بەرە سەرکەوت ، تا هاتە ئەو شوێنەی، کە بەئارەزووی دڵی من هەزار ئەوەندە زۆرتر چاو ئەندازەکەی ڕەنگیین کرد !..
شەوی پێشوو کەم نووستبووین . لەبەر ئەوە پێخەفمان لێ ڕاکێشاو خۆمان بێ دەنگ کرد ، نوستیین ، تا ساتی هەشت و نیوی شەو .

(بۆ پێنجوین)

١٩٣٠_٧_٢٦

هەرچەندە ئەو شەوە هەموو لایەکمان ، بە ئاخوڕی بارگیر چوار لامان گیرابوو ، نە سەرین هەبوو ، نە دۆشەك لە سەری بنووین . تەنیا لەسەر مەوجێك و ، بە مەوجێك ، بە جلە کانمانەوە نوستیین . بەڵام لەبەر ماندوێتیی ڕێگا و خۆش کردنی بایەکە خەوێکی خۆش و ئاسانمان لێ کەوت . بەخۆمان نەزانی ، تابەیانی بەزۆر خەبەریان کردیینەوە . .
کە هەستاین ، ئەسپەکان ئامادەکرابوون .. باریش ڕێك خرابوو.. هێشتا تاریك و ڕوون بوو ، دەستمان کرد بە ڕۆیین . بەسەر شاخەکەدا سەرکەوتیین . کەوتیینە ناو بەردەلانی یەکەوە . لە بەر تاریکییش ، کەلێك جار ئەسپەکانمان هەڵ ئەنکووتن . نزیکی سات و نیوێك بەو تەرحە ڕۆیشتیین هەتا دەمەو هەتاوکەوتن کەوتیینە ناو دەشتایی یەکەوە کە کانی یەکی ساردی لە ناوەڕاستابوو .

چەند بەردە نوێژێك بە لایا چەسپ کرابوو ، بۆ نوێژ کردن . بەهەر چوارلای کانییەکەیشدا بێستانی کاڵەك و ترۆزی بەرهەم هێنرابوو . لەدوور کانییەکەیشەوە ، چایخانەیەکی بچووك هەبوو. بەسەر چەمێکی قووڵدا ئەیڕوانی کە ئاوێکی جوانی بە ناودا دەڕۆیشت . لەوبەریشەوە، لە دوور لە سەربانێك دێیەکی بچووك هەبوو . [زەلان] یان پێ ئەکوت . ئەمە ئەو [زەڵان] ە بوو ، کە بە ئاروو [خەیبار] بە ناوبانگە . لە وێ لامان دا . دەستمان کرد بە دەم و چاوشتن . ئنجا دەستمان کرد بە چایی خواردنەوە . بەڵام ئەمەندە زۆربووین ، چاییمان بە ئاسانی بەرنەئەکەوت . ناچار خۆرشتەکەمان بە کاڵەك و ترۆزی یەوە خوارد !.. کاتێ ئێمە لەوە دابووین ، جار بە جارێ ئاوورم ئەدایەوە . چاووم بە چاو ئەندازی شاخەکە ئەکەوت ، کە تەوقە سەرەکەی زێر بەندی تیشکی ڕۆژ بوو بوو . تیشکەکەی لەناو ئاوەکەی ئەدا . شنەشنی دارو درەختەکەی لە ناو دا دیاربوو . کزەبایەکی خۆشیش وەك سۆزیی بەهاران ، جار بە جارێك ئەهات بەسەرما ، کەیفی پێ ئەسەندم ، نەشەی پێ پەیدا ئەکردم ..

لێماندا ڕۆییشتین ، ڕێکامان کەوتە خۆشانی . بەم لاو بەولاماندا وەکو شەقامەکانی شارە پێشکەوتووەکان ، دارودرەخت ڕووابوو ، هەتاو بە ئاستەم لێی ئەداین . هیچ ئازارێکمان لەم ڕێکایە نەچێشت هەتا گەییشتینە ناو چڕە دارستانێکەوە ، کە ئەو دەمە هەشت سات بوو بە ڕێکاوە بووین . سەرەوەی سەرگردەکە بوو ، کە ئێمەی پیا دەڕۆییشتین . خوارەوەیشی پڕبوو لە هەزاران جۆر داری زلە ،

زله ، تووترك ، داری بەردار ، کە جێگای دڕندەی کێوان بوو ، وەك وورچ و پلنگ . ئەوە شاخی [تاری یەر] بوو ، کە بەسەختی و بلندی بە ناوبانگە .. بەسەر بەرەو ژوورەیەکی یەجگار ناخۆش و پێچ پێچۆکەدا سەرکەوتین ، تا وامان لێ هات لە تەوقە سەری شاخەکەدا یەکمان کەوت . ئنجا بەزەییمان بە بارگیرەکانماندا هاتەوە . تۆزێ دابەزیین ، لە ژێر داری دار بەڕوودا پشوویەکمان دا . ئیتر بایەکی شەماڵی فێنکمان هەناسە دا . هەر ئەوەندەمان زانی کورە کاروانەوانێکی پێنجوێینی پەیدابوو . چەمچە [شقارتە] یەکی لێ سەندیین و بە ڕاکردنێکەوە ، بە پێ ، بەوشاخە سەر بەرەو لێژەدا داکەڕایە خوارەوە ، هەر بۆ ئەمەی چایەك بۆ ئێمە ساز بکات . ئێمەیش لە دوایەوە ڕۆییشتیین . وامان دەزانی لە دامێنی شاخەکەوە کانی هەیە . کەچی هەردەڕۆییشتیین و نەی دەگەییشتینێ ، هەتا هێزمان لێ بڕا . لە ئەسپەکان دابەزیین بەپێ ڕۆیشتیین . ئنجا بە پێیش ماندوو بووین . دوو بارە سوار بووینەوە . کەوتیینە ناو دەشتێکی گەرمەوە خەرمانێکی لێ بوو . دوو پیاو و ژنێك و کچێکی یەجگار جوان خەلەیەیان کۆدە کردەوە . بە دەستی کچەکە دۆیەکی خۆشمان بۆ هات و خواردمانەوە . سێ چارەکە ساتێکی تریشمان بەسواری ڕابوارد . ئنجا گەییشتیینە کانی‌ی [أمین بەگ] ، کە لە کانی یە هەرە سارد و سازکارەکانی پێنجوێین دەژمێررێ . لە وێ دابەزیین . پشوویەکمان دا. خۆرشتمان خوارد . چایی‌ی کورەکەمان نۆش کرد ، ئنجا بەناودەشتی کاکی بە کاکی‌ی [قـزلجە] دا ڕێ مان بڕی . لە پاش ساتێك و

چارەکێك کەپیشتیینە [پێنجوێن] لەجێی سەربازەکان تێپەڕمان کرد . چووینە ماڵێکەوە کە بەرامبەر شاخەکە بوو . جێیەکی فێنك و خۆش و پڕ سەربەستی بوو .

پێنجوێن

۲٦-۷-۱۹۳۰

دێیەك بوو ، بەڵکو شارێك ، جوانکیلانە بوو . لە هەر چوار لاوە بە باخ و باخچەی ڕەنگیین تەنرابوو . جێیەك بووجگە لەجوانی ، جگە لە ئاوو با خۆشی ، جگە لە ڕازێنراوەیی بە چـاو ئەندازی جوان ، بە گەورەیی شوێنی لە بەرچاو فەرمان ڕەوایی دا ، بەشوێن سەختی بەوسێ شاخەوە کە دەورەیان دابوو : [کێوی ئەحمەد هاجەر ، کێوی بەرکێو ، کردی بلکیان] ، وەك کلیلێك وابوو کە کلۆمی (ئیران) ی پێ بکرێتەوە . بێجگە لەوە ئەگەر [پێنجوێن] قاییم نەبوایە ، چۆن [شێخ محمودی گەورە] ، ئەو دەوروپشتەی ئەوی ئەکردە نیشتەجێی خۆی ؟!.

[پێنجوێن] پڕبوو ، لە کانیی گەورە گەورەی ئاو سارد ، بەڵام کاشکی ئاوەکەیان قورس نەبوایە . تەنانەت ، کانییەکی تیا بوو ، لەبەر قورسیی ئاوەکەی ، بە ئاوەکەیان ئەگوت : [ئاوئاسن] . بەڵام کانیی [ئاوی حەیات] لە هەموویان ساردترو شیرینتر بوو . لەم بەری دێیەکەوە کە گەڕەکی [بەرکێوان] یان پێدەگوت : کانی کەم هەبوو لە بەر ئەوە بەسەر شیوەکەدا جۆگەلەی داریان ڕایەڵ کردبرو ، ئاویان پیا هێنابوە ئەم بەر. ئەوشاخەی کە یەجکار

ناوی هەبوو ، [ئەحمەد هاجەر] بوو ، کە کەوتبوە ڕۆژ هەڵاتی [پێنجوێن] ەوە ، تەنانەت لە چەمێکی دوورەوە ، لەبەر چاندن ، بەم گردە بەرزەی شاخی [ئەحمەد هاجەر] ە دا ، ناویان ڕاپێچ کردبوو ، جا هەر ئەو ناوە زۆرە بوو کە [تافاو] یکی گەورەی لە ناوەڕاستی شاخەکەدا دوروست کردبوو ، کە بە هۆی ئەوەوە تەماشاکاهی شاخەکە جوانتری لێهاتبوو . هەروەها هەر ئەو ئاوەیش بوو ، کە دەهاتە بەری [بەرکێوان] بۆ شینایی و بۆ با خەبەردارەکان ، کە هەموو تەرحە درەختێك و سەوزاییەکی لێکرابوو . لە دەستە ڕاستی [پێنجوێن] یشەوە چەندگردێك هەبوون ، سەروخواریان باخ و باخچە بوو . بەئاوی سازکاریکانی‌یەکان ئاو ئەدران . پڕبوون لە میوەو سەوزەوات ، وەك : هەڵووژە ، سێو ، هەرمێ ، ترێ ، قۆخ ، قەیسی،شاتوو، توو، ئاروو، ترۆزی ، شووتی و کاڵەك . پێنجوێن دووباخی زۆر گەورەی تیابوو : یەکێکیان [چوار باخ] ، ئەوی تریشیان (بلکیان) یان پێ ئەگوت . ئاوی [بلکیان] یش ئەمەندە ساردبوو پیاو نەی ئەتوانی دەستی زۆر تیا ڕابگرێ . لە دوای ئەمانەیشەوە شاخێکی بلند هەبوو . شاخی [کانی شەوقەت] یان پێ‌دەگوت . ئیتر ئەگەر تەماشای [پێنجوێن] بکرایە ، هیچ دەستە ڕاست و دەستە چەپی ماڵێکی نەئەبینرا کە بێ باخ و باخچە بووایە .

ئەگەر یەکێ لە دوورەوە بهاتایە [پێنجوێن] ، کوتو پڕ پێی دەگوت : کوندە . بەڵام کە ئەچوەناوەوەو ڕێك‌و پێکی‌ی ماڵەکانی‌و ، زۆری‌ی دانیشتووەکانی و ، بازاڕو دووکانەکانی و ، سەرشۆرك و

مزگەوتەکانی‌و ، شێوەی ئاش‌و ئاودانی زەوی‌یەکانیانی ئەکەوتە بەرچاو، بە شارێکی زۆر ڕێك و پێکی دائەنا .

نزیکی پەنجا دووکان ، کە هەموویان لەهاوییندا وەك ساباتوان ، چوار چایخانە ، قەیسەری‌یەك ، سەرشۆرکێك کە ئێستە ڕووخاوە ، چوار مزگەوتی گەورە کە لە هینەکانی سلێمانی کەمتر نەبوون ، دووسەدو پەنجا خانووی دوو نهۆمی‌ی تیابوو . جا بەپێ‌ی ئەمانە ، وا دیاربوو ، کە [پێنجوێن] حەلی خۆی لە ئێستا زۆرتر خەلکی تیا بووە . چونکە وەك دانیشتووانی [پێنجوێن] خۆیان ئەیانگێڕایەوە ، ڕووسەکان لە شەڕی گەورەی جیهانی‌ی یەکەمدا ویرانیان کردبوو . ئێستا ژمارەی دانیشتووانی (۱۲۰۰) کەس کەمتر نیە . هەموویان خاوەنی باخ و باخچە ، یاخود کاروانن . یان بە بازرگانی‌یەوە لەگەل ئێراندا خەریکن . مانگاکانی [پێنجوێن] ڕەنگێکی زۆر سەیریان هەبوو . ناوەڕاستی پشتیان سپی ، یاخود پەلەی سپی‌ی تیابوو . لە ناوچەوانیشیاندا سێ سووچێکی سپی‌ی جوان هەبوو . هەر ئەتکوت ئەو مانگایانەن کە [مصری] یەکانی کۆن ئەیانپەرستن .

هەروەها مەڕومالاتێکی بێ‌شوماریان هەبوو . هەموو قەلەوبوون . گۆشتی سلێمانی ، بەشی زۆری لە پێنجوێنەوە دێ . چونکە پێنجوێن لە کوێستانەکان ئەژمێررێ .

[حامد بەگی مجید بەگی جاف] کە قائمقام بوو و لە هەلەبجە دائەنیشت ، خەریك بوو خانوو لە پێنجوێن‌دا دوروست بکات . لەگەل

[احمد بەگی عثمان پاشای جاف] ی خزمیشیا خەریك بوون ، هەموو بازاڕی پێنجوێن ، کە لە سالی هوروژمی ڕووسەکانەوە ڕووخێنرابوو ، لەگەل قەیسەرییەك و سەرشۆرکێکدا دوروست بکەنەوە .

[پێنجوێن] جێیەکی زۆر گەورەیە . دەشێ ڕێك بخرێ . خوێندنگای بۆ بکرێتەوە . ئەوا ئەمسال خەریکن بۆی بکەنەوە . ئێستاکە مەلایەك حوجرەی کردۆتەوە . [٢٢] شاگردی هەیە . وانا [درس] یان پێ ئەلێ . بەلام لەسەر شێوەی تازە نیە . لە شوێنێکی تردا لێی ئەدوێم .

[پێنجوێن] بە چاو ئەندازی جوان ، کەم شوێن ئەیگاتێ . بە شێوەیەکی تێکڕایی ئاوو بایەکی باشیشی هەیە . پاشە ڕۆژ ، دەبێ بە هاوینگاه . چونکە ئەمیش (لوبنان) ێکە بۆ خۆی و لەویش کەمتر نیە . ئێستە بنکەی لادێ [ناحیە] یە . سەرایەکی باشی تیا دوروست کراوە . بە (١٥٠ر٠٠٠) ڕوپیە تەواو بووە . لەسەر کردە کانیشی دوو بنکەی بالباز دامەزرێنراوە .

× ×

جێگایەکی خۆشمان دەست کەوت . هەر ئەوەندەمان زانی [محمد علی ئەفەندی]ی برای هاوڕێ کەم ، هات ، کەلێ قسەی خۆشمان کرد . نانمان خوارد ، کەچی لە کانیی [امین بەگ]یش کەلێکمان خواردبوو . لە پاشا [میرزا مارف] ، ژیرە پیاوی بە ناو بانگیش هاتە لامان . لە دواییدا ئەوان ڕۆیشتن . ئێمەیش تۆزێ نوستیین . چاوێکمان گەرم کردو لە خەو هەلساین . چووینە مزگەوتێ کە لەلای

ماڵەکانەوە بوو . ڕێك و پێك و پاك و خاوێـنمان هاتە پێش چاو . ئنجا ڕاستەوخۆ چووینە لای [نوری ئەفەندی عزیز] ، کە ئەودەمە بەڕێندەرێك بوو لەوێ . لە دانیشتووانی سلیمانی بوو . گەلێ نازی کرتیـین . هەموو ناوبازاڕی گێڕاین . دێیەکەیشی تەواو پیشان داین . بردیینیە ناو باخێکەوە . لە وێ هەندێ هەڵووژەو ئاروو و ترۆزیو شووتی‌یان بۆ هێناین ، خواردمان . گەڕاینەوە . لە پاش نان‌خواردنی ئێوارێ چووینە چای‌خانەکانی پێنجوێن . یەجکار جوانم هاتنە پێش چاو . بە لۆکس و تەخت و ئاوازە [گرامە فـۆن] ڕازێنرابوونەوە . هەموو چایچی‌یەکان خەڵکی سولەیمانی بوون . هەموویانم ناسی‌یەوە . پاشان بە سایەی [نوری ئەفەندی] یەوە چووینە ناو [تەل خانە] کەی پێنجوێنەوە . لە وێ گوێمان لە ڕادیۆ گرت . هەرچەندە ، هێشتا زوو بوو ، بەڵام سازو ئاوازی ڕووسیاو ئێرانو هی هەڵپەرکێی لەندەنمان بە پیانۆوە گوێ لێبوو . حەزمان لە سـازو ئاوازی تورك ئەکرد . کەچی گوێمان کەوتە بەر ووتار (خطبە) ێك لە بابەت بڕانەوەی شۆڕشی کوردەوە ، کە ئەو دەمە کوردەکانی تورکیا بۆ ئازادی‌ی کوردستان هەوڵیان ئەدا . ئیکە ئەوەندەی پێ‌نەچوو هاتیینەوە ماڵەوە . نوستنێکی بێ‌ئەندێشە نوستیین .

پێنجوین
١٩٣٠—٧—٢٧

ئەو ئێوارەیەی پێشوو بازارەکەمان باش نەدی . چونکە هەموو دووکانەکان داخرابوون . بەڵا کە بەیانی بە ناویانا گەڕاین ، لەهەموو

ئەرحە کارکەرێکمان هاتە پێش چاو : ئاسنگەر ، چەقۆدوروست کەر ، نالبەند ، مسگەر ، مەڕ سەربڕ ، کەبابچی ، سەوزە فرۆش ، چایچی ، سەرتاش ، ووردەوالآ فرۆش ، جگەرە فرۆش ، هەر جۆرە دووکانێك کە لە شاردا هەبووبێ ، دیمان . ئنجا چووینە ناوسەراکەوە . تێی وورد بووینەوە . سەرایەکی زۆر ڕێك و پێك بوو . لەسەر شێوەیەکی تازە دوروستکرابوو . چیمەنتۆو ئەرحە خشتێکی سووری تیا بەکار هێنرابوو ، کە لە گڵی پێنجوێن و لە کوورە خانەی پێنجوێنا دوروست کرابوو ، خشتەکان کۆشکەکەیان یەجگار ڕازاندبوەوە . سەراکە ، دوو حەوشەی هەبوو . بەهەر چوار لای دا هەیوانی هەبوو. ژوورەکانی لە چەشنی هی قەڵآ دوروست کرابوون . پەنجەرەکانیان زۆر بەبەرزییەوە بوون . خانوویەکی پچووکیشی تیابوو . بۆ کارگێڕی لادێی پێنجوێن دوروست کرابوو . لەسەر شێوەی ڕۆژئاوایی بوو ، هەموو فەرمان بەر [موظف] ە کان لەم سەرایەدا دائەنیشن ، بە بالباز [پۆلیس] ە کانیشەوە . سەرێکمان لەکارگێڕی لادێ یەکە ، [رشید ئەفەندی غفور] دا . گەلێ میوان نەوازیی کردیین ، ئەم پیاوە هەرچەندە بۆرە خزمێکم بوو ، بەڵآم ئەمە یەکەم جار بوو گفتگۆی لەگەڵدا بکەم . بەڕاستی کاروباری لادێیەکەی بەپەنجە هەڵ دەسووڕاند . بە کاربوو . بە جەرگ بوو . دل تەڕیش بوو . لە قسەکردن و ڕازاندنەوەیا دەستێکی درێژی هەبوو . دەمی لەهۆنراوە گوتنیشەوە ئەدا . بەڵآم تیا قاڵ نەبوو بوو . کەچی هەندێك لە فەرمانبەرەکانی ژێر دەستی بە خراب لێی ئەدوان . لە وێ هاتیینە

دەرێ ، چووینە لای [میرزا مارف] ، کە لە وێ بنووس [کاتب]ی لادێ یەکە بوو . کورد پەروەرێکی ڕاستەقینەم هاتە پێش چاو . کاتی خۆی شاگردێکی ئایینی بووە. بەڵام بەپیاوانی ئایین و ئایین کەم باوەڕ بووە . بۆ ئەمەی خۆی ئازاد بکات لە مزگەوت ، خۆی دەرباز کردووە بۆ ناو ژیانی فەرمانبەرایەتی یەوە . لە تورکیاو عیراقو سوریەو کوردستاندا کاری کردووە . ئەم پیاوە ، وەك بۆیان گێڕامەوە ، لەو دەمەدا کە ئینگلیزو کورد نارێك بوون ، لەلایەن [ئەدمۆنس] ەوە کە ئەوسا کە ڕاوێژکاری کاربەدەستی ی ناوخۆی عیراق ، واتا [مستشاری وزارتی داخلیە] بوو - لێی داوا کرا کە ببێ بە نووسیاری و هەرچی کەینەوبەینەیەکی [شێخ محمودی گەورە] هەیە ، پەیتا ، پەیتا بیبنێرێ بۆ ئینگلیزەکان . ئەمیش ، چونکە ناپاکیی پێ جوان نەبوە بیبکات لە گەڵ گەلی خۆی دا ، خواستەکەی [ئەدمۆنس] ی پەسەند نەکردووەو بە هەموو هێزێکەوە بەرپەچی داوەتەوە . لە سەر ئەوە [ئەدمۆنس] بەڵێنی لێسەندەوە کە هەتا زیندووە لە سەردەمی ئینگلیزدا کاری فەرمانــ ڕەوایی داوا نەکات و وەریشی نەگرێ !.. بەڵام لە پاش چەند ساڵێك چاویان لێ پۆشییەو کردوویانەتەوە بە فەرمانبەر .

[میرزا مارف] ، وە نەبێ ، بێ ئایینێکی هەرزە کارانە بووبێ . ئەو تەنیا ئەوەی بەرپەچ ئەدایەوە ، کە بە مێشکیا نەئەچوو . بەڵام ڕاستت ئەوێ مەی خۆر بوو . لە شێوەیەکی ڕێك و پێكدا مەیی ئەخواردەوە . زۆر سەربەستم ئەهاتە پێش چاو . هەرگیز لە قسەی

ڕاستیش لای نەئەدا . زیانیشی پێبگەیشتایە ، قسەی ڕاستی خۆی هەر ئەکرد . تەنانەت لە کاروباری ئایینی‌یشدا ، لەناو ئەم کەلە ئایین گیرەدا لە قسەی سەربەستانەی خۆی نەئەکەوت .

لە ناو ڕۆژنامە کوردی‌یەکاندا قسەی جوانی بڵاو ئەکردەوە . نووسەرێکی یەجگار بە هێـزبوو . قسەکانی خۆی ، هەمووی دەخستە مێشکی گوێگرەوە . تا بەتەواوی تیا ئەچەسپاند. لەبابەت کاروباری جیهانیشەوە شارەزایی‌یەکی باشی هەبوو ، بە تایبەتی لەبابەت کوردەوە . هەموو دەم لە لایەن دۆستە کوردەکانیەوە هەواڵی کوردستانی بۆئەهات .

لە ناو دێیەکەدا [مەلا محمود] ناوێك هەبوو ، لە ووزە بەدەر ئایین داربوو . کەچی ئەمی لە هەموو کەس خۆشتر دەویست . هەردووکیان گەیشتبوونە پلەی ڕاستی پەرستی [فەیلەسووفی] .

ئێوارێ [محمد علی ئەفەندی] هاتە لامان . کەلێ قسەمان کرد . لە پاشـا چووینە [قەلادێ] ، کە چایخانەیەکی لێ بوو . کەوتبوە ڕۆژهەلاتی خوارووی پێنجوێنەوە . لە پاشا چووینە [چوار باخ]. باخێکی یەجگار ئاودارو فێنك بوو . لەسەر ئەستێرکەکەی دەس و دەم و چاومان شت . ئاومان خواردەوە . ئاروو و سـێوو ترۆزی‌مان خستە ناو ئاوەکەوە ، وەك تەرزەی لێ‌هات ، ئنجا دەستمان کرد بە خواردنیان . بێ‌تۆ ناخۆش یەجگار خۆش بوو . پاشان بە ناو ئەو هەموو دارو درەختەدا ، ڕێکامان ، بڕی . کاتێکمان زانی بانگی شێوانی دا . چووینەوە ماڵێ .

پێنجوین
١٩٣٠/٧/٢٨

ئەو شەو، بە دڵێکی خۆشەوە نوستم ، چونکە لەگەڵ ئێمەیشدا ، لە خانووەکەدا ، [مصطفی ئەفەندی] ناوێك دانیشتبوو ، بەبرای بوێژی بەناوبانـگ [زێوەر ئەفەندی] دەرچوو . ئەو لە ئێمە زۆرتر حەزی لە بەزم و ڕەزمو زەماوەند ئەکرد . هەر یەکەم شەومان بە بێ دەنگی ڕابوارد . ئیتر لەو شەوە بە دواوە بە گۆرانی و بەستەو قسەی پێکەنینەوە ڕامان ئەبوارد . لە بەیانیدا خەبەرم بووەوە . بەڵام هێشتا هەتاو بە تەواوەتی نەکەوتبوو . کە سەرم بەرز کردەوە ، شـاخە ڕەنگینەکەی [احمد هاجەر] م هاتە پێش چاو ، کە بە تارایەکی ئەتلەسیین سەرپۆش کرابوو . بای بەری بەیان بەوفێنکییەوە ، کە هەیبوو ، دەهات بە سەرما و قژمی پەخشان ئەکرد ، هەر بەو چەشنەیش لە اق و کەڵای چنارە باڵا بەرزەکانو ، شۆڕەبییەکانی ئەدا دەی لەراندەوەو ، شنەی پێ ئەکردن و ، باوەشـێنی دێیەکەیشی پێ ئەکردن . لە ناو قەدی کێوەکەیشەوە ئەو ئاوە سـەهۆڵاوییە بە تافە تاف ، بەسەر بەردی شاخەکەدا ، دەهاتە خوارەوە . کە ئەیدا لە بەردەکان ، هاژە هاژی دەکردو، بەو هاژەیە پیاوی خەبەر ئەکردەوە . ئەمە لە وێ بوەستێ . لەم لایشەوە کەڵەشێرەکان بەسەر بانە بەرزەکانی پێنجوینەوە ئەیان قووقاند . لەلایەکی تریشەوە لە بۆڕە بۆڕی مانگاو ، لە بارە باری مەڕان و ، لە قۆڕە قۆڕی کاجووت ، گوێی پیاو کەڕ دەبوو ، هەر دەتکوت ، خۆشخواني [شعر] یە بەهارییەکەی

[حاجی قادری کۆیی] یەو پەردە بە پەردە بەبەر چەستەیی دووبارە ئەبێتەوە . کە ئەمانەم دی ، نە گرانی لە لەشماماو ، نەخەوالۆویی لە ناوچاوما ما . خۆم نەگرت ، بۆ ئەمەی سەیری دەشتی [قزلجە] و هەڵهاتنی تەواوی ڕۆژی پرشنگدار بکەم ، بە گورجی جلەکانم لەبەر کرد . [نوری ئەفەندی] یشم لەگەڵ هات . هێواش نەڕۆییشتیین . خۆمان پێ نەگیرا ، هەر بە هەڕاکردن چووین تا خۆمان گەیاندە تافاوەکە . تێر دەستمان تیاڕاکرت . بەو چاوئەندازو دەشتە ڕەنگینانەی کە خوا بە کوردی بەخشییوە تەواو دڵی خۆمان خۆش کردو ، چاوی خۆمان گەشاندەوە .

× × ×

ئێوارەیش چووینە هەواری لەشکری عیراق ، لای [علی ئەفەندی] چاو ئەندازێکی جوانمان هاتە پێش چاو .. چادرە سپییەکان بوو بوونە نەخش بە ڕووی شاخ ودەشتە سەوزەکەوە . تا ئێوارێ لەوێ بووین . گەڕاینەوە . لە ڕێ باسی بەخشندەیی یەزدانمان ئەکرد کەچیی داوە بە کورد . کاتێ کە بەسەر گردەکەدا هەڵئەکشاین ، [علی ئەفەندی] ، بنجە گیایەکی پیشـان دام [گەوون] یان پێ ئەگوت . چڵەکانیان بڕییبوو . هێشتا نەبوو بوو بە دوو ڕۆژ کە لە جێگـا بڕیینەکەیەوە [گەتیرە] ی دەرکردبوو . ئەمیش ئەو بەرهەمەیە کە [کوردستان] بە هەموو شوێنێکی ئەفرۆشێ . زۆر لە دانیشتوانی [پێنجوێین] بە فرۆشتنی ئەم گیایەوە دەژیێن و گوزەران دەکەن .

پێنجوێن

٣٠ـ٧ـ١٩٣٠

زۆر گرفتاری جوانیی شاخی [ئەحمەد هاجەر] بوو بووم . لە دوایی‌دا خۆم ڕانەگرت ، بەیانی هێشتا هەتاوسەرپۆشی زێڕینی بەسەر کێوەکەدا نەدابوو ، من و [نوری] و برازایەکی کارگێڕی لادێی پێنجوێن و [مصطفی ئەفەندی] ی خۆمان بە دڵێکی خۆشەوە بە سەرکردەکەدا هەڵگەڕاین تا چووینە کن [تافاو] ەکە . لەوێ لەسەر بەردی تافاوەکە هەرسێکیانم بە دانیشتنی خۆمانی‌یەوە دانا . چنار و بی‌یەکانیش بە سەریانەوە سێبەریان کردبوو . وێنەیەکم گرتن . پاشان وێنەگرەکەم دا بە [نوری] ، ئنجا خۆم چووم ، بە دانیشتنەوە لای تافاوەکەوە وێنەیەکی خۆیشمیان گرت . ئنجا کە لە وێ گەڕاینەوە تووشی هەندێ ژنە پێنجوێنی بووین . هەر یەکە دەتکوت فریشتەیەکە بۆ خۆی . بێ‌سەرپۆش و بێ‌باڵا پۆش ، لە کانی‌یەکەوە دەگەڕانەوە . هەرئافرەتەیان گۆزەیەکی ڕەنگ سووری لە گڵی پێنجوێن بەبن باخەڵەوە بوو ، بنەکەی نابووە سەر کەلەکەی خۆی ، بە لارو لەنجەو نازو فیزەوە بە ناو ئەو دارو درەختانەدا دەڕۆیشتن . منیش بە ڕاستی وام پێ‌خۆش بوو ، کە بۆ یادگار شێوەیەکی ئافرەتی پێنجوێنی بخەمە ناو گەشتنامەکەمەوە . وێنەگرەکەم هێنایە سەر پێ . بەڵام دەترسام جوان دەرنەچێ ، پێم وتن ڕاوەستن وێنەتان بگرم . کەچی چونکە چوولەکە بوون لە بریتی‌ی ڕاوەستان بە گورجی تیەڕیان کرد ، لە باتی وێنەگرتنیان ، تەرییق یان کردینەوە !.. بەڵام

لەلایەکی کەوە ، سێ چوار ئافرەتمان دی نانیان ئەکرد . بە ئاسانی خۆیان ڕاکرت ، تا وێنەمان گرتن . کەلێکیشیان پێخۆش بوو . لە دوایی‌دا چووینە چایخانەیەکەوە لەو نزیکانە . ئەم ئێوارەیەیش لەناو باخدا ڕامان بووارد .

پێنجوین

١٩٣٠—٧—٣١

ئێوارێ سات نزیکی (١٠) من و (نوری) و (امینی یارە) ی ناسیاو لە گەڵ (حسین صالح غفور) دا ، چواربەچوار ڕوومان کردە باخەکەی (بلکیان) . کەلێ کردو شیومان بڕی . ئنجا گەیشتینە ناو باخێکی گەورەوە کە هەموو تەرحە دارو درەختێك بە تایبەتی (دارمێو) ی تیابوو . بەقەد کێوەکەوە ساباتێکی گەورەیان کردبوو . لە ناوەکەیا کانی‌یەکی زلی تیابوو . لە ناو ئاوەکەیا کانی‌یەکی زلی تیابوو . لە ناو ئاوەکەیا دەست ڕاکیر نەدەکرا . هێشووە ترێیش بە سەریا هاتبوە خوارێ . لەگەڵ ئەو خۆشی‌یەیشدا شوێنەکەی زۆرپەناو سەخت بوو . جێی دزو ڕێ گربوو . وەکوتەیانکوت وورچێکی زۆری تیابوو . کەلێ ئاومان لەو کانی‌یە سـاردە خواردەوە . نزیکی بانگی شێوان بوو کەڕاینەوە ماڵەوە . هێشتا لەڕێکادا بووین [أمین] یـان گوتی : ئایا بیستووتانە لە (١٦) سەربازی عەرەب دوانی لای شاخی [تەرە تەوەن] ، وەکوژراوە . ئەوی ماویشە ڕای کردووە ، [کورد] ئێك نەبێ کە ئەویش لەبەر ئازایەتی‌ی خۆی ڕای نەکردووە ؟! . ئێمەیش ئەمەمان نەبیستبوو ، تا قسەی لێ بکەین بەڵام بیستبوومان کە تەنیا

شوانێك ، له پێش هاتنماندا بۆ پێنجوێن (١٧) سەربازی ڕووت کردبووەوە . ئێستەیش گیراوە !؟...

ئەمەمان له ناو دێ دا سۆراخ کرد . گوتیان بەم تەرحه ڕووی دابوو :-

« میری ، چەند سوارێکی دڕی [سۆفیەوەند] ، لەهەمەوەندە ئازاکان دل ئەشکێنێ . ئەمانیش پەیمان بە یەکتر ئەدەن : هەتا بمێنن زیانی پێ بگەیەنین . لەسەر ئەوە لەلای [کفری] یەوەکۆچیان کردۆتە ئێره . که هەموو جارێ میری هەوالیانی بێرە داوە . ئێستەیش دوو سەربازیان لەو (١٥) کەسە کوشتووە . ئەوانی کە هەلاتوون ، سەربازێکی [کورد] نەبێ ، هەرای نەکردووە . بەسەریا کەپیشەتوون بیکوژن ، هاواری کردووە : « نەکەن . له ئێوەم . کوردم » ئەوانیش وازیان لێ هێناوە . هەر بە برینداری ماوەتەوە . هەتا بالبازە کوردەکانی ئێرە دۆزیبویانەتەوە ..

« له پاش ئەوە [رشید ئەفەندی] ی کارگێری لادێی پێنجوێن و سێی بالباز چووبوون بە دوای ئەو ڕێگرانەدا . هەتا لە دێی [بەردەبەل] دیبوویانن . لە پاش چەند تەقەیەك ڕایان ڕفاندبوون . « سەربازەکانی ئێرەیش هەرخواخوای ئەوەیانە بڕۆنەوە . تا بەر ئەم هەرایە نەکەوون . چونکە زۆریان وایان دەزانی ئەمە لە [شێخ محمود] ە وەیەوە ، لەسەر مافی کوردەواری وا ئەکات . تەنانەت ، ئەوانە ، بە تەرحێکی وا لە [کورد] دەترسن ، کە [٧٠] سواریان لە دوای بالبازەکانەوە ئەبن . کە تەقەکانیان دەبیەن لەبریتی

ئەمەی یارمەتیی باڵبازەکان بدەن ، ئەچن ڕائەکەنەوە ناو لەشکرەکەیان !؟...

پێنجوێن

١ ـــ ٨ ـــ ١٩٣٠

بەیانی وێنەگرەکەم لەگەڵ خۆمدا بردە سەراکەوە ، چووینە لای [میرزا مارف] وێنەمان گرت . لە پاشا چووینە لای کارگێریش ، وێنەیەکی ئەویشمان گرت . کە لای [میرزا مارف] بووین باسی [مەلا محمود] هاتە پێشەوە : ئێمەیش هەموو جارێ کابرایەکی پرچ درێژی سەر قژن مان ئەدی . لە دەمەر قوپانێ بەولاوە کە لە پێی ئەکرد ، هەموو لەشی ڕووت بوو . پێخاووس بوو . جا لە [میرزا مارف] ەوە بوو کە بە تەواوی لەبنچینەی ئەم کابرایە تێگەیشتین. گوتی :ـ

« شەش سـاڵ لەمەوپێش [شێخ قادری شێخ کریم] ، دەروێش داری بە نـاوبانـگ دێتە ئەم ناوە . گوایە ئەم [مەلا محمود] ە ، کە لەوە پێش شاگردێکی ئایینیی خۆشەویستی خەڵکی پێنجوێن ئەبێ ، کاڵتەی پێدێ . لەلایەن ئەو [شێخ قادر] ە وە شێت دەکرێ. پاشان هەرچەند [مەلا محمود] دەچێ و لەسەر دەستیا پەشیمان ئەبێتەوە کەڵکی نابێ . دەداتە ئەم کێوانەی پێنجوێن و ، بەفر بێ و باران بێ و ، قرچە قرچی هەتاوی هاوین بێ ، یاخود ڕەشەباو کرێوە بێ ، ئەم پیاوە بەم ڕووتی یەوە دەسوورێتەوە . کە شەویش دێ لەسەر سیپپالێك دەنوێ . کەچی لەگەڵ ئەوەیشدا هیچی لێ نایەت .

بەڵام خەڵکی پێنجوێن [مەلا محمود] بە « پیاو چاك » دائەنێن .
یەجگار نازی ئەکرن . تەنانەت هەتا سێ ساڵ لەمەوپێشیش ، هەرچی
کەوو مریشکێکی [مەلا محمود] بووە لەسەر ئەوان بووە . کابرا زۆر
ژیر بوو . چونکە ئەگەر ژیر نەبوایە ، ئەم هەموو خەڵکی پێنجوێنەی
کێش نەدەکرد . « شێخ محمودی گەورە » زۆر خۆشی دەوێ . هەموو
جارێ دیاریی بۆ دەنێرێ . » .

[میرزا مارف] دەیگوت لێم پرسییەوە : ـ

« ئایا ئەگەر ئەم جارە ، [شێخ محمودی گەورە] ببێتەوە بە [شاهی
کوردستان] ، دەست ئەداتەوە لە ئایینی ئەم و ئەو ؟! » .

[مەلا محمود] یش گوتبووی :

« نەء . بەڵام کورد پەروەری و نیشتمان پەروەری ئەهێنێتە
پێشەوە . » . [میرزا مارف] ئەیگوت : « لێم پرسییەوە : بۆچی نوێژ
ناکەیت ؟ » [مەلا محمود] یش وەرامی داومەتەوە :ـ

« لەبەر ئەوەی شێتم ! » .

ئیتر ئەو ڕۆژە لە گەڵ [محمد علی ئەفەندی] دا ڕۆییشتینە ناو
لەشکرەکەوە . ئەفسەرە کوردەکان زۆر بەدەورو پشتماندا هاتن .
لەلایان ماینەوە تا ڕەوانەمان کردن بۆ سلێمانی .

ڕەعناخان

١٩٣٠ ـ ٨ ـ ٢

ماڵەکانی پێنجوێن ، لە سەر شێوەی پلییکانە ، بە قەد شاخەکاندا
هەڵچووبوون . کە لە پردەکە دەپەڕینەوە ، چاومان بە تەلارێك

دەکەوت ، کە [خانوویش بوو] ، ساباتێکی بەسەرەوە بوو . بەیانیان کە دەچووینە کن تافاوەکە ، پەردەیەکی سپی مان دەدی ، دەدرا بە بەر ساباتەکەدا . لەبەر بەست کردنی هەتاوەکە لە هاتنە ناوەوە . لە وێدا ژنێك دەنوست . هەموو دەم لەبەردەمو دەوروپشتیا کارەکەرو نۆکەر دانیشتبوون . چاوەڕوانی فەرمانێکی بوون . ئەم ژنە کە ئێواران لە سەر ئەم سەربانە ، لەسەر تەختێکی دۆشەك قەیفەی مۆر دادەنیشت ، وای لێکردبووین ، لەدەنگو باسی بپرسیین‌و بنچینەیشی دەربخەین .

دوایی زانییمان ناوی [ڕەعنا خان] ە و کچی [حاجی فتاحی هەڵەبجەیی] یە ، کە لە شاری [سولەیمانی] یەوە هاتووە بۆئەوێ. ئێستە ژنی [احمد بەگی پاشا] یەکە برای [عزت بەگی وەسمان پاشای جاف] ە . لە [هەڵەبجە] وە هاتۆتە [پێنجوێن] ، بۆ سەردان لە زەوی و زارەکانی و سەرپەرشتی کردنیان .

خۆمان ڕانەگرت ، چووینەکنی . بە نەوازشێکی زۆرەوە لەبەرمان هەستا ، بەڕاستی ژنێك بوو ، هەروەك لە بەرگا سەربەست بوو ، لە قسەکردنیشدا سەربەست بوو . ئافرەتێکی ژیرو زرنگ بوو . هەرچی قسەیەکی دەکرد ، لە مێشکێکی تەواوەوە دەهاتە دەرەوە . کچێکی هەبوو ناوی [شەمسەخان] بوو ، لە تەمەنی دە سالیدا بوو . لەبەر نەبوونیی خوێندنگای کچان خستبوویە خوێندنگای کوڕانی هەڵەبجەوە . لە ئەندازە بە دەر سەربەست‌و ئازابوو . خانمیش ، بەبۆنەی ئەوەوە گەلێ باسی خوێندنگای لەگەڵا کردیین ..

هەرای کورد

۳ — ۸ — ۱۹۳۰

چووینە لای [میرزا مارف] . وەك کونە هەوالی لابووبێ وابوو. لە هەموو لایەکەوە هەوالی کوردی بۆ هاتبوو . ووتی : « بیستووتانە لەم چەند ڕۆژەدا لە کوردستاندا چی ڕووی داوە ؟ » ، کوتمان : نەء . بۆمان بگێڕەوە . کوتی : « لەڕۆژنامەدا دیومە : ئێرانی‌یەکان بە «نامەردی» سیانزە ئاغاو سەرداری کوردەکانی شکاك‌و ڕەواندزیان بانگ کردۆتە سەر نان خواردن . لەو کاتەدا کە دەست دەکەن بە نان خواردن ، بە فەرمانێك شەست تییریان لێ دانەبەستن ، بە [سمایل خانی سمکۆ] و ئەوانی ترەوە دەیان کەیێنن بە بەهەشت .

« تورکەکان (۳۰٫۰۰۰) کەسیان ناردۆتە (وان) بۆ کوژاندنەوەی هەرای کوردەکانی (تورکیا) کە داوای (سەربەخۆیی‌ی کوردستان) ئەکەن .

« مارف بەگ جیاووك ، کورد پەروەری بە ناوبانگ ، ئەو خواستنامەیەی کە کورد پەروەرەکانی هەولێر نووسیویانەتەوە بۆ « سەربەخۆیی (لا مرکزی) ی کورد » ، لە « (احمد ئەفەندی) ی گەورەی ئاغاکانی (هەولێر) ی سەندووە ، بە هەڕەشە : کە ئەگەر نەیدا گیانی دەردەهێنرێ ـ پاشان داویەتی بەڕاسپێرراوی هەرەگەورەی ئینگلیز . لە « ژیان » ی سلێمانیش دا خوێندمانەوە ، کە ئافرەتە کوردەکان (تەل‌گوراف) یان بۆ کۆمەڵی گەلان (عصبة الامم) لێداوە ، ئەوانیش داوای مافەکانی کورد ئەکەن . «ئافرەتەکانی

سلێمانی کۆمەڵێکیان دامەزراندووە ، پارەیان کردکردۆتەوە ، (٧٨٠) روپیە ، [کۆمەڵی زانستیی ئافرەتان] ی پێ ئەکەنەوە ، تا بە ئافرەتانی کورد بخوێنن ! » ...

× ×

ئێوارێ چەند باڵبازێکمان دی ، لە باخەکانی پێنجوێینەوە بە تاو دەهاتنە خوارەوە . کە لێم پرسین ، تێ گەییشتم کە دوای دووسەربازی (عەرەب) کەوتبوون ، کە بەترو تفاقیانەوە هەڵاتبوون !.. تا ئێستایش . گەلێك کەسی تر ، بەتایبەتی (کوردەکان) رایان کردۆتە لای [شێخ محمود] .. هەتا سبەینێیش ، هەروەها باڵبازەکان دوایان کەوتبوون ، نەیان دۆزیبوونەوە ..

مەلا محمدأمین

ئەو مزگەوتەی لە تەنشت ماڵەکەمانەوە بوو ، لەهەموو مزگەوتەکان خۆشتربوو . ئەمە ئەو مزگەوتەبوو کە (٢٢) شاگردەکەی تیابوو . ئەمانە لەژێر دەستی مەلایەکی بارییکەڵەی لاوازدا دەیانخوێند ، ناوی [مەلا محمد أمین] بوو . چوومە لای ، باسی خوێندنگامان هێنایە پێشەوە ، مەلا ، کە سەرنجم دا گەلێك قسەی نارێکی دەکرد . ئەیگوت : « منال دەشێ لە پێشەوە خوێندنەوە فێربێ ، ئنجا نووسین...... » . منیش پێم رادەگەیاندو تێم دەگەیاند کە ئەمە بیرێکی چەوتە . خۆ خۆیشی ئەوەی ئەزانی . بەڵام بۆ ئەمەی شاگردەکانی زۆرتر لای بمێننەوەو درەنگتر لای برۆن ، بۆ کەڵکی ناپوختەی خۆی ، ئەمەی دەگوت و دەیخستە مێشکەوە !.. بەڵام مەلا بەوەی باش بوو

پیاوێکی ژیربوو . هەچ قسەیەکم بە لایەوە جوان بوایە ، پەسەندی دەکردو ، وەری دەکرت ..

زمانی (فارسی) ی پێدەکوتن .. پێمکوت : « کە چوومەوە سلێمانی [ئەلف و بێ] یەکی کوردی و هەندێ نووسراوی ترت بۆ ئەنێرم وەك [مێژوو] و [ژمێر] ، تا بەم منالآنەی بخوێنی .. » .
مەلا قسەکەمی زۆر پیخۆش بوو .. بەلآم لەبەرئەوەی حەزی لەنووسینی کوردیی تارە ، نەئەکرد کە بۆ ئەمان قورس ئەهاتە پێش چاوی ، رێی نەدام « ئەلف و بێ » کوردی یەکەی بۆ بنێرم !؟.

بۆ هەندێ نووسراوی کوردییم لێپرسی ، لە کەلێ شوێن بۆی پرسیار کردم ، هیچی دەست نەخستم .. پاشان نووسراوێکی دەست نووسی [خورشیدی خاوەر] و چەند نووسراوێکی کوردیی ترم لە مەلایەکی کۆل هەلگر (حمال) کەلای [نوری عزیز] ی بەلێندەر بوو دۆزی یەوە .. بۆ [مەلا محمد أمین] م هێنا بۆم بنووسێتەوە . . نەیتوانی . . بەلآم بەلێنی پێدام بنێرێ بۆ [مەریوان] کە ناوچەیەکە بۆ سەرکوزەشتەو نووسراوانی ناوازەی کوردی، لەوێ بۆم پەیدا بکاتو، بۆم بنێرێ بۆ (سلێمانی) .. جا نازانم چۆن سەرئەکرێ ؟...

هەروەها کفتیشی پێدام ، بە هۆی خزمێکیەوە ، هەموو دەم نامە نووسییم لە تەکا بکات ، لە بابەت ئەم شتانەوە ..

حاجی علی

٦ــ٨ــ١٩٣٠

دەمێك بوو لە پێنجوێندا بووین . تەواو وەرس بوو بووین . هەر

خواخوامان بوو ، ڕزگارمان بێ‌و بڕۆینەوە . لەوڕۆژەدا کاروانی (سلێمانی) هات . دوو بارگیری باشمان بەکرێ گرت و بەخاوەن بارگیرەکانمان گوت کە شەوێ بێتەوە بە دوامان‌دا . (حاجی علی) ، کە پوورزای باوکم بوو هاتەوە . یەکی هەموو شتێکی خستین . بە تەواوی دڵم تاریک بوو . بەڵام بە تیشکی هیوایەك کە [حاجی‌علی] دلیمێ ـ لە بابەت چوونمانەوە بۆ دێهاتەکانی نزیك پێنجوێن ـ دڵم ڕۆشن بووەوە . ئیتر وازم لەگەڕانەوە بۆ [سلێمانی] هێنا ..

سەیرانی چوارباخ

۸ ــ ۸ ــ ۱۹۳۰

ئاخ چەند خۆشە ژیانی دیدەوانی (کشافە) . دەمێك بوو بە ئاواتی ئەوەوە بووم‌و لە [نوری ئەفەندی)ی هاوڕێم ئەپاڕامەوە کە بچین بۆ [چوارباخ] ، تا لەوێ بە دەستی خۆمان خۆرشتی خۆمان دوروست بکەین ..

هاوڕێیەکم تازە لە سلێمانی‌یەوە هاتبوە پێنجوێن . بۆ گەشت و گوزار . بەو بۆنەیەوە کۆمەڵێکم ڕێك خست . لەساتی دووی ڕۆژەوە شتومەکمان بردە چوارباخ . لەوێ بەدەستی خۆمان گۆشتەکەمان برژاند . چایی‌مان لێنا . نانمان تەڕکرد . ئەمەندەیش شیرین گۆمان تیابوو ، سەد ئەوەندە سەیرانەکە گەشەی سەندبوو . هەتا ساتی هەشت و نیو ، لە نێو ئەو باخ و نزارەدا ، بە ژیانێکی کوردەواری یانەوە ڕامان بووارد ، ئنجا هاتینەوە .

کێلـــوو

٨ — ٨ — ١٩٣٠

که له [چوارباخ] هاتینه ماڵەوە ، [حاجی علی] مان پێ گەیشت ، لادێییەکی باڵا بەرزی له تەنشتەوە بوو . [شێخ رشید کوڕی شێخ عزیز] ی ناوبوو . باوکی بە سێ بارگیرەوە ناردبوویە لامان که بچینه لای . سات نەبوو بوو بە نۆ ، سواریان بووین . بە ناو دەشتی [قزلجه] دا ، که ئەسپە ئاسنینەیش بە ئاسانی پیا ئەڕوا ڕێکامان بڕی . لەساتی دە دا گەیشتینە دێیەکی پچووك . گەلێك تووتن‌و بێستانی لەبەرەوە بوو . چووینە ناو دێوە تا گەیشتینە بەر ماڵی [شێخ عزیز] ، که گەورەی دێی [کێلوو] بوو .. میوانداری‌یەکی جوانی کردین ..

کۆڕەکەمان خۆش بوو . چاوئەندازی دەشتە گەورەکەو شاخ‌و نزارەکەیش خۆشتری کردبوو . هەتا زەردەپەڕ ، لەسەر ئەو سەربانە بەرزە دانیشتین . ئنجا چووین بۆگەڕان . چووینە ناوبێستانەکانەوە . لەگەڵ تووتنەکەدا گەلێك شتمان هاتە پێش چاو . هەندێ ترۆزی‌مان کردەوەو گەڕاینەوە ماڵەوە بۆ نان خواردن .

بەڕاستی (قوبولی و مریشك) ێکیان لێنابوو ، له شاریشدا هاوتای نەبوو . بێ ئێوە ناخۆش تێرو پڕمان خوارد . ئنجا کەوتینە باسی ڕاوەماسیی و پەلەوەر (طیر) ەوە که بە شەوی تۆف‌وباران ، بە تاریکی ، بە چرا ڕاو دەکرێن . پاشان قسەمان خستە سەر وورچ ، که خۆی دەگۆڕێتە شێوەی شوانی بزن و مەڕەوە ، بۆئەمەی

مەڕو بزنەکان چەواشە بکاتو بیانخوات !.. شەوێ بەئەرخەیانی‌ وا ساردی کرد ، بەو هەموو بەرگەوە کە لە بەرمان دابوو ، لێفەیشمان دابوو بە خۆماندا ، کەچی هێشتا هەر سەرمامان بوو !..

بەیانی لە گەرمەی تیشکی ڕۆژ خەبەرم بووەوە . گەلێك سەیری ئەو دەشتو کێوەم کرد . ئنجا چوومە سەرکانی . ئاوەکەیان گزبوو . کەم و کووڕی‌یەکی زۆریشم لە جێگای خۆپاك‌کردنەوەو دەستنوێژ شتنەکەی‌دا دی . لە وێوە بە ڕاکردن چووینە سەرکرەیەکی بەرز کە پڕبوو لە [گەوون] یاخود [گیا کەتیرە] . ئنجا هاتیینە خوارەوە چایی‌مان خواردەوەو دەستمان کردەوە بەقسەکردن تا حەلی ڕۆیشتن .

مەسۆ

۹ـ۸ـ۱۹۳۰

هەر لە چایی خواردنەوە بووینەوە ، ئەوەندە نەماینەوە . کوڕەج بارگیرە کانیان بۆ زین کردین . سواربووین . ڕوومان کردە دێی (مەسۆ) ، کە برای شێخ عزیز ، [شێخ سعید] گەورەو خاوەنی بوو . ئەو دەشتی [قزلجە] یەمان بڕی . بەڵام بە داگێڕ و هەڵگێڕێکدا ڕۆیشتین و بەناو زەوی‌یەکدابوو ، کە هەمووی لە بەردە سپی دوروست بوو بوو .

کاتمان نەکرد بە ساتێ نزیکێکی دێ‌یەکی سێ ماڵە بووینەوە . ڕۆیشتین هەتا سەرمان کرد بە ماڵی [شێخ سعید] ، گەورەی دێی [مەسۆ] دا . جێگاکەی بڵندبوو . لەژێر ساباتێکدا دانیشتین کە بەسەر هەموو دێ‌یەکەدا دەیڕوانی .

ئەم لە کاکی قسە خۆش‌تر بوو . بە بەزم و پێکەنین بوو . لە پڕ باسی [نووسراوە کوردی‌یەکان] هاتە پێشەوە . گوتی :

« من نەخوێندەوارم . بەڵام چیرۆك و سەرگوزەشتەی (فارسی)م هەیە کە کەڵێ گەورەن . بە شەو بە شاگردێکی خوێندنگای دەخوێنمەوە . کاتی خۆمی پێ ڕادەبوێرم » . هەر ئەوەندەم زانی ناردی نووسراوەکانیان هێنا . مێژوو و جوغرافیای هەموو سەر زەوی بوو . هەموو تەرحە قسەیەکی شیرین و سەیری تیابوو . تەنانەت باسی مێژووی کوردستانی تیابوو . سەیر ئەوەیە [نادرشاهی ئێران] یشی بە [کورد] دانابوو . هەروەها [کلیلەو دەمەنە] یشی تیابوو ..

منیش لێم پرسی : « ئەی نووسراوی کوردییت نیە ؟ گوتی : « هەمە . بەڵام لێرە نیین . لە دێی [باشماخ] ن . لای شاگردێکن . دەیانخوێنێتەوە » . منیش ئارەزووی دڵی خۆم پێ گوت . کە چەندە هەوڵ ئەدەم بۆ ئەوانە . پاشە چار هەر سێ نووسراوەکەی پێ بەخشیم : [حەوت ڕەزم] ، [یانزە ڕەزم] ، [خورشیدی خاوەر] . بەڵێنیشی دامێ کە پیاوبنێرێ و بیهێنێتەوە . لەوێشەوە بۆم بنێرێتە پێنجوێن.

× ×

ئەم دێیە ئاوەکەی لە ئاوی (کێلوو) گەرمترو سازکارتربوو. بەڵام دێیەکی گەرمی کەم ئاو بوو . ئاوەکانی بە گران زەوی‌یەکانی دێیەکە ئاو ئەدەن . هیچ باخیان نەبوو . هەرچی تیا ڕوێنرابوو بریتی بوو لە چەند پارچە تووتنێك و بێستانێك .

کە لە [کێلوو] بووین ، لەبەر ئاوکەمی ، ئاویان بەناو داری

گلۆر یاخود کۆڵراودا کێشابوو ، بەبەردەم شوێنی دەس شۆرەکانی سەرکانیدا . بەڵام لێرە بۆ ئاوخواردنەوە لەکانیەکە پارچە دارێکی ناو کۆڵراوی دەسك دار بەکار ئەهێنن . دارەکە داری بیبوو .

ساتی نۆهەمی ڕۆژ ، دەستمان کرد بە جووڵان . ڕۆیشتین هەتا گەیشتینە کانیە ئاوێکی سارد . [شابە] یان پێدەگوت . ئاوەکەی گەلێك خۆش بوو . لێمان خواردەوە. چووینە سەربێستان . لەوێش هەندێ شتمان خوارد . پاشان [شێخ سعید] گەڕایەوە دێ . پەیمانەکەیم بیر خستەوە . ووتی لە بیرم ناچێ . ئنجا ڕۆیشتین تا گەیشتینە کوێ ئەو چەمەی کە بەدەشتە گەورەکەی [قزلجە] دا دەڕوا . لەو بەریەوە [گاڵ] ێکی زۆر چێنرابوو . ئەمەم هێشتا نەدیبوو . لە [حاجی علی] م پرسی . گوتی: «ئەمە لێرە ئەکرێ بە نان » . پاشان لە بابەت کەڵکی [بەلەك] ەوە پرسیارم لێکرد . گوتی : « ئەمەیش ڕەگەکەی دەهێنن ، دەیکوڵێنن ، تا دەبێ بە دۆشاو. ئنجا هەچ کەسێ بارکێرەکەی زامدار بێ بەو دۆشاوە چاکی دەکاتەوە » .

بێجگە لەوە ، گوتی : « ئەم دەشتە ، لەگیاو دار و دەوەن دا ، جیاوازیی لە گەڵ دەشتی پێنجوێیندا نیە . ئەمیش وەك ئەو : (کەتیرە) و (سەعلەب) و (بەلەك) و (دارمازوو) ی هەیە . کە نیشتەنیی ئەم ناوە لەسەر ئەو بەرهەمانە ئەژیین .. » .

ئنجا هەر بەم تەرحە لە بابەت [سەعلەب] یشەوە دەستی کرد بە قسەکردن . گوتی : « سەعلەبیش گیایەکە وەکو « گەوون » . دێنن وەکو [بنگۆزروان] بنکەکەی هەڵ دەکەنن ، کە وەك (توور)

وایە ، لە ناویا دەنك هەیە . لێی دەردەهێنن . دەی کولێنن . هەتـا ئەو چلك و توێکڵەی پێیەوەیە لێی دەبێتەوە . ئنجا هەڵی دەخەن . هەتا ووشك دەبێتەوە . ئەوسا بەناوی [سەعلەب] موە دەبرێ بۆ شار کە خەڵکی بۆ [هەلآمەت] و بۆ [بەستەنی] و بۆ گەلێ شتی تر بەکاری دەهێنن » .

[حاجی علی] هێشتا ئەم قسانەی تەواو نەکردبوو ، کەپیشتیینە یاڵەکەی [پێنجوێن] . ئیتر داگەراینە خوارەو، بۆماڵەوە .

پێنجوێنی ڕەنگین

پێنجوێن ڕەنگینە . بەلآم هەر بەباو ئەوە خۆشەکەی نا . هەر بە باخ و باخاتە جوانەکانی نا . بەڵکو پێجگە لەڕێك و پێکیشی شتێکی تری هەیە ، کە خوا لەو حەلەدا بە هەموو شوێنێك ئەو ڕەنگینی یە ئەبەخشێ ، کە ئەویش کەشی [بەهار] ە . بەلآم لەهەموان زۆرتر ئەو جوانی یە بە پێنجوێن ئەبەخشێ ..

بێجگە لەم هەموو دارو درەخت و نزار و مێرخوزارە ، چەمەنو لالەزارێکی هەیە ، لە نیگاری ڕووی یار ئەکا ، کە ئەویش هەر لە بەهاردایە ، کە خۆی ئەڕازێنێتەوە . دەبینی ئەم شاخانە بە ڕەنگی سەوزو سوورو ، شین و ئاڵ و زەردو بنەوشـەیی ڕازاونەتەوە . ئەم ئاوانەیش بە قەدو بە دامێنی ئەو شاخانەدا تاوە تاف ئەکەن . [بلبل] لە ناو پێکەنینی [خونچە] دەناڵێنێ . کەو قاسپە قاسپ ئەکا ، شەهێن چریکە ئەکا ، چیاکەیش وەك [حاجی قادری کۆیی] فەرموویەتی وایە :

« چیایە شێخ و کەوا سەوزو مێزەری بەفرە
سیواکی ڕووزەرە ڕێواسە تەیلەسانی کەڵا »

لە ناو ئەم کۆڵانەدا ، کوڵێك هەیە باڵا بەرز ، کوڵێکی زۆر پچووکی هەیە ، ئەمەندە سووتاوی پێ کەنیینە ، کە پێدەکەنن ، بەسەر تەوقی سەردا ، لەو لق و پۆپە بەرزەیەوە ئەکەوێتە خوارەوە ، دەبێتە خۆراکی مارو مێروو ..

کولێکی تریشی هەیە ڕەنگ زەردی زێڕیین ، دەڵێی لیرەی سەری یارە . قەدی کێوەکان و ناوەڕاستی باخەکانی ڕازاندۆتەوە . پیاو کە بە لای‌دا دەڕوا ، خۆی پێ ڕاناگیرێ ، هەر دەبێ کۆلێکی لێ بکاتەوە و لەهەموو بۆنێکی خۆشی بێگانەیش دەست بەردات . تەنانەت ئەمەندە کوڵێکی ناسك و بۆن خۆشە ، ئەمەندە کولێکی ڕۆوخۆش و بەسەزمانە ، هەنگیش بۆی جگەر سووتاو بووە ، بە تەرحێکی وایش هەراسی پی‌سەندووە ، هەر بەناوی ئەوەوە ناویان ناوە [کولە هەنگ] .

لە ناوەند ئەم دوو کولە زەردەیشدا ، کوڵێك هەیە ، وەك چناری باڵا بەرز چووە بەئاسمان دا ڕەنگێکی ئەرخەوانی‌ی هەیە . هەرچەندە بۆنی نیە . بەڵام ڕەنگە شەنگەکەی و قەدو باڵاکەی لە هەموو کولەکانی کەی نازدارتر کردووە . بەیانیانی بەهارانیش ، بلبلی جگەر سووتاو ، بەسەر چلی کولێکی شۆخ و شەنگەوە دەناڵێنێ ، دەچریکێنێ ، لە پڕ لە بەیانی‌دا دەفڕێ . چونکە دۆستە دل ڕەقەکەی ، لایەکی لێ ناکاتەوە ، زەردەخەنەیەکیشی بۆ ناکات . کەچی ئەو هێشتا ناکاتە سەر چلەکولێکی تر ، بە هەڵاتنی پێدەکەنێ !.. ئەو بۆنە خۆشە

ده‌دا به‌بای به‌یاندا . کوشته بێبه‌ش نه‌کات، نه‌کوژراویش به‌شدار نه‌کات . ئه‌مه‌یش کوله باخێکه له‌قه‌د شاخه‌کانی (پێنجوێن) دا ده‌ردێ . نیوه‌ی ڕه‌نگی سووره . نیوه‌یشی سپی .

ئه‌مه‌نده‌و له کوله باخه زه‌رده بۆن خۆشه‌که‌یشی پێویست ناکات زۆر بدوێم . چونکه ئه‌وه‌نده نازه‌نین و خۆشه‌ویسته ، پێنجوینی‌یه‌کان لێی ده‌نێن‌و ئه‌یکه‌ن‌به‌شیرینی‌یه‌ك که بۆسه‌رخوانێکی‌ناوازه‌ده‌ست‌بدا.

کوڕه‌کانی حامد به‌گ

له‌م ناوه‌دا که من که‌شتم ده‌کرد ، کوڕه‌کانی [حامد به‌گی مجید به‌گی هه‌ڵه‌بجه‌یی] ی به ناوبانگیش به‌ناوی که‌شته‌وه هاتبوونه [پێنجوێن] . له‌گه‌ڵ ووردی و منالی‌یشیاندا ، پیاو دیسانه‌وه حه‌زی ئه‌کرد له گه‌ڵیاندا بسوڕێته‌وه . برا گه‌وره‌یه‌کیان هه‌بوو ، ناوی [أنور به‌گ] بوو . ئه‌وه‌نده‌ی ئێسك سووك بوو ، ئه‌وه‌نده‌یش شیرین گوفتارو نازه‌نین کرداربوو . جا له‌به‌ر ئه‌م خووانه‌ی بوو ، که من چاوم له ته‌مه‌نی منالی‌ی پۆشیبوو .. ئه‌م کوڕه به ته‌رحێکی وا نازی ده‌کرتم و ، به شێوه‌یه‌کی وا قسه‌ی له‌گه‌ڵ ده‌کردم ، چاره‌م نه‌مابوو ئه‌وه نه‌بێ ، که هه‌موو ده‌م کاتی خۆمی له‌ته‌کا به‌خت بکه‌م . بێجگه له‌وه دڵی خۆیشم به‌رمه دڵیه‌وه . منیش به ته‌رحێکی وا چووبوومه دڵیه‌وه ، که ڕۆیشتمه‌وه بۆ [سلێمانی] ، نیشانه‌ی خه‌فه‌ت‌و ئازارم له ده‌موچاویا به‌دی‌کرد . ته‌نانه‌ت که‌لێك لێم پاڕایه‌وه ، به‌ڵام خۆشه‌ویستانه‌و برایانه ، که چوومه‌وه [سلێمانی] سه‌ری [هه‌ڵه‌بجه] بده‌م . تا به ئاره‌زووی خۆی تێر له‌گه‌ڵما ڕابوێرێ و

دیهاتەو باخاتی ئەوناوچەیەیشم پیشان بدات. بەوەیش وازی نەهێنا ، ئاوو نیشانمان لەگەڵ یەکتردا گۆڕییەوە ، کە هەموو دەم نامەکاری لەگەڵ یەکتردا بکەین . بە ڕاستی ئێستاکە زۆر بیری ئەکەم ، بە تایبەتی لەبەر ئەوەی کە پەیمانی دامێ هەوڵم بۆبداتەو [نووسراوانی کوردی] م بۆ پەیدا بکات و بۆیشم ڕەوانە بکات بۆ [سلێمانی].

چیم چنگ کەوت ؟!.

هێشتا بە تەنیا ، (کەسی خۆمم لەگەڵ نەبووبێ) ، وا نەچووبوومە دەرەوە . بەم جۆرەیش ئازاری ڕێگاو ناخۆشی‌ی‌گەرمام نەچێشتبوو . کەسیانم نەدەناسی ، (نوری ئەفەندی) نەبێ ، کە ئەویش هەم خزم بوو ، هەم هاوڕێ . لەگەڵ ئەمانەیشدا ڕۆژەکە وای لێ کردم ، ڕێیەکم دۆزی‌یەوە . هاوڕێم پەیداکرد. بەرگەی هەمووناخۆشی‌یەکم گرتەو بە دەمیەوە پێ کەنییم . توانیشم خۆم لەگەرما ڕزگار بکەم . کە گەیشتینە (پێنجوێن) ، خۆمان خەمی خۆمان دەخوارد . لەبەر ئەوە ناچاربووین ، قسەی خۆش‌و جوانمان کردە خووی زمانمان و ، دڵی خەڵکمان ڕاکێشا . زۆریانمان کردە خۆشەویستەو دۆستمان کە هەموو دەم بە دوامانەوە بوون و ، لەخۆش ڕابواردندا یاریدەیان ئەداین . بە دەستی خۆمان چایی‌و پێخۆرمان ئامادە ئەکرد . هەروەها ڕێك‌وپێکی‌ی مالمان پێك دەهێنا . دەستمان دایە نان دان‌و بەخشین . لەمەدا بە جۆرێکی وا سەرکەوتین ، کە هەموو هاوڕێ‌و ئاشناکانمان کردبوە نزاکۆو خۆش خوان بۆ خۆمان ، ا، یارمەتی دان‌و پیاوەتی‌دا درێغی‌یان لێ نەدەکردین ..

جا لەمانەوە فێری پێڕەوی کۆچ کردن ، ژیان لە ناو بێگانانداو ، پشت بەخۆ بەستن ، شێوەی قسە کردن ، دڵی خەڵك ڕاپێچ کردن بووین. کەچی لەو کاتەیشدا بیرو لەشمان دەحەسانەوەو کەشەیشیان دەکرد.

لەو تەرحە پیاوانە ، لەو شوێن و جێگایانە ، لەو ڕەووشت و خووانەی کە لە پێنجوێندا دیمان ، بەسەرنج لێدانیان و بەراوورد کردنیان لەگەڵ هی سلێمانیدا ، مێشکمان بەهێزتری لێهات . هێزی بیر کردنەوەمان گەورەتری لێهات . بەمە خووەکانی خۆمان لەبێژنگ داو خاوێنیشمان کردنەوە .

کە بێینە سەرباسی خوێندەواری : کەلێ زانیارییم لە بابەت (نووسراوانی کوردی) یەوە دەستکەوت . تێیش گەیشتم کە (نەتەوەی کورد) تا چ ئەندازەیەك بۆ زمانەکەی خۆیان بە پەرۆش بوون و چ ڕەنجێکیشیان لە پێناو پێشکەوتنیا داوە . کەچی لەوەپێش وام دەزانی ، کە (کورد) لە هەموو گەلەکانی پاڵ خۆی کەم تەرخەمترە لەگەڵ زمانەکەی خۆی دا !.. ئەگەر لە (مەریوان) ی و (کوردی ئێران) بپرسییت ئەوسا دەزانییت کە (کوردەواری) چیرۆك و سەرگوروشتەی چۆنی هەیەو چەندی هەیە . ئەمانە: [حەوت ڕەزم ، یانزە ڕەزم ، حەوت لەشکر ، خورشیدی خاوەر ، حەوت دەروێش ، شانامە ، دیوانی ماە شەرفخانمی ئەردەڵانی ، دیوانی بابا طاهری هەمەدانی ... هتد) ، هی وایان تیایە بۆ لێووردبوونەوە ، بۆ خۆش ڕابواردن ، بۆ فێربوونی شێوەی ژیان ، لە چیرۆکەکانی (ئەوروپا) یییەکان چاکتر نەبێ ، کەمتر نیە !..

گەڕانەوە

١٠ـ٨ـ١٩٣٠

ئەو شەوەی دەڕۆیشتم ، چوومە لای هەموویان . مال ئاوایم لێ کردن . لە هەموویان زۆرتر لای کارگێڕ مامەوە . چونکە سێ نامەی نووسیی بۆ سەرداری سلیمانی و خزمەکانی . دەسی کرد بە خوێندنەوەی ڕۆژنامەی (ژیان) کە دوورو درێژ باسی (هەرای کوردستانی ژووروو) ی دەکرد : سەرکردەیەکی گەورەیان هەیە ، ناوی (جەنەڕال إحسان نوری) یە . هەموو سەربازەکانی لە سەر شێوەی سەربازی تازە تیپ ، تیپ کردووە . دەستەی تۆپ و شەست تیر و قسەکردنی بۆ داناوون ، بە جۆرێکی وا کە لەهی سەربازی (تورك) کەمتر نەبن . دوو فڕۆکیشی لە (تورك) داگیر کردووە ..

ئەو شەوە بە دڵێکی پەشێواوەوە نوستیین تا بەیانی . لە ساتی یانزەهەمدا ، خاوەن بارگیرەکان هات . لەگەڵیا سواربووین . دەستمان کرد بە غارکردن . هەتا سێ چارەکە ساتی تەواو غارمان کرد ، ئنجا گەیشتیینە هاوڕێ کانمان کە بەجێیان هێشتبووین . ئێمە (٢٤) کەس بووین . سوارە کاروانەوانەکان نەبێ ، هەمووەمان ، بەسەر ئەو شاخە درێژو بڵندەی [تاری یەر] ە دا سەرکەوتیین . لە تەوقە سەرەکەیەوە ئەو هەموو دەشتی (قزلجە) یەمان هاتە پێش چاو . چەمەکە لەناویا ، هەر لە ئاوێنە دەچوو . چوونکە تیشکی ڕۆژەکەی ئەدایەوە ..

داگەڕاینە خوارەوە ، هەتا گەیشتیینە چای خانەکەی (بادانە). دەمە ساتێك خۆمان لەوێ حەساندەوە . دەسمان کردەوە بە ڕۆیین تا گەیشتیینە چای خانەکەی (زەلان) کە ئەو حەلە سات خۆی لە

پێنج ئەدا . لەوێ نانی چێشتەنگاومان خواردو هاتیین بە ڕێوە . گەرماو با گەرمەکەی (چەمی وولیاوا) مان چێشت . ئەسپەکانمان لە ناو ماندوێتی و گەرما دەمە داچەقی‌یان پێ‌کەوتبوو . هەرچەند ئیمان دەخوڕیین ، بە سەزمانانە گوێ‌یان نەئەداینێ ا. دوایی خۆیان فڕێ‌دایە ناو چەمەکەوە تـا فێنك بوونەوەو حەسانەوە .. ئنجا دەسمان کردەوە بە ڕۆیین ، تا کاتی هەشـت و نیبو لە دەسـت قرچە قرچی گەرمای مانگی گەلاوێژ (ئاب) ، لەنیوەڕۆدا ، ڕزگارمان بوو . خۆمان کرد بە چایخانەکەی (قەیماسە) دا . بەلاّم تەواو پەشۆکا بووین . هەر ئەوەندەمان پێ‌کرا خۆمان ڕووت کەینەوەو ، بەبەفراوەکەی شاخی (کەتوو) هەناومان فێنك بکەینەوە ..

چەند جگەرە کێشێك لە پێش هاوڕێ‌کانماندا گەیشتبووینە ئەوێ . لەبەر ئەوە بە تەواوەتی حەسابووینەوە ، چایی مان خواردبوەوە ئنجـا گەیشتن بەسەرماندا ..

لە ناو خەو جێم بە خۆم نەدەکرت ، وەنەوزێکم بۆدا . سەرم نایەوە . دوایی زڕەی زەنگولەی بارکیرەکان و دەنگە دەنگی کاروانەوانەکان خەبەریان کردمەوە . کە تەماشای‌کات ژمێرەکەمم کرد ، سات خۆی دابوو لە دەونیبو . بە گورجی هەلسامو دەمو چاوم شۆری‌و دەسی (نوری ئەفەندی) م گرت و بە زوور ڕام ڕفـاند ، هەتـا بە (٢٥) ووردیبلە ڕۆیشتن گەیاندمە یەکەم (ڕەزی چنگیان) . کە تەماشامان کرد بە دەمیەوە نەمابوو بچینە ناو دێ‌یەکەوە . چونکە چەند هاتبووین ئەوەندەمان دەویست بییکەینێ . لەوێ پشوویەکماندا . لە ژێر کەپرێکی پچووکا دانیشتیین . منالە ڕەزەوانەکە هاتەوە .

باوەشێکی گەورەترێی ڕەنگاوڕەنگی هەڵگرتبوو. کە بە دەستە ڕاستا ئاوڕێکم دایەوە ، لە پڕ ئەو شاخە گەورەو فراوانەی (چنگیان) م هاتە پێش چاو ، کە بەستێکی نەمابوومەوە نەکرابێ بە ڕەز ... لە ناوەڕاستیشیا دێیەکی شەست ماڵی بە قەد یاڵەکەوە خنجیلانە هەڵکەوتبوو ، ئەویش (دێی چنگیان) بوو .

لە پرسیارێ کە کردم ، پێیان گوتم : ئەو دێیە هەتا سێ چارەکە سانیش بەهەر چوار لایدا بڕۆی ، هەر ڕەز دەبینی ، کە یەکەم دێیە بۆ ترێ زۆری لە هەموو شارباژێردا .. بێجگە لەوەیش : هەنجیر و هەڵووژەو هەرمێ یشی لە پێش هەموو دێیەکدا دەیێتە خۆراکی دیهاتانی تروشاری سلێمانی .. لەشارەوە بۆ دێیەکە ڕێیەکی پان دەچوو . ئەویش بۆ ئۆتۆمۆبیل کرابوو . ئەم دێیەیش بەشی (شێخ محمودی گەورە) ی تێدابوو . هەر جارێکیش شتێکی ناوەند خۆی و ئینگلیز ڕوو بدات ، (شێخ) دێتە (چنگیان) ..

ڕۆژ ئەوەندەی نەمابوو ئاوا بێ ، گەڕاینەوە . هەندێ ترێ یشمان بۆ هاوڕێکانمان برد . لەڕێ گۆرانی مان گوت . لە خۆشی دا هەرامان ئەکرد . دەستاڕێکی زلم بەدی کرد . لە هەموو گۆرانی و هەراکردنێکمان خستین . لە (نوری ئەفەندی) م پرسی گوتی « ئەمە شاخی (کەوتوو) ی پێدەڵێن . هەرچی دەستاڕو بەرداشی ئاش هەیە لێرە دوروست ئەکرێ » .

× ×

ئێواری نانمان خوارد و هەر ئەوەندەمان زانی دەنگی دوو سێ پیاو

دەهات ، کە بە دەنگێکی بەرز چاکەی شاگردانی‌خوێندنگاکانیان دەگێڕایەوە ، کە لە سلێمانی‌دا ، لە پێناوی (سەربەرزیی کورد و کوردستان) دا چۆن خەباتیان کردووە . هەڵسام ، چوومە خوارەوە. کابرا هەر لە سەری دەڕۆیشت . دەیگوت :

« ئیمڕۆ هەموو خەڵك لەسەرادا کۆبووبوونەوە . داوای مافی کوردیان لە ڕاسپێرراوی هەرە بلندی ئینگلیز کردبوو .

(فائق بەگی تاپۆ) یان هێلکە باران‌کردبوو . چونکە خەریکی چاوو ڕاوێك بووە ، کە بێگانە حەزی پێ‌کردووە !..

ئەو سانی شەشەم بوو ، لێمان دا ڕۆیشتین . مانگە شەویش تریفەی دەهات . ئەو دەشت و شاخە کاکی بە کاکی‌یە ، بێ دەنگی داگیری کردبوو . سرەوەی بایش نەدەهات . هەر دەنگی ئێمەو زرەی زەنگوڵەی بارگیرەکان ئەبیسترا ..

کەوتینە سەر تەوقەسەری کێوێك . کانی‌یەکی لێ‌بوو . (کانی سازندە) یان پێ‌ئەگوت . لە وێش تێپەڕبووین . بەدەشتی (مامە سوبحان) دا هاتینە خوارەوە تا گەیشتینە چای‌خانەیەکی خۆش.. نان و ماست‌و چایی‌مان خوارد . لەوێوە نەوەستاین تا گەیشتینە شاخی ڕەنگینی گۆیژە . بەڵام چیمان دی ؟!..

دیم لە دوورەوە ، لە ناو دۆڵێکی فراوان‌دا ، کۆمەڵێك گەوهەر ئەدرەوشانەوە . وەك ئەستێرە جریوەیان لێ‌ئەهات . شێوەی دەمانچەیەکی جوانیان دوروست کردبوو . سەد ئاخم خوارد کە وێنەگرەکەم بە دەرەوە نەبوو ، تا ئەو چـاو ئەندازە گەوهەرینەی پێ‌بگرم ، لە ناو

ئەو تاریکایی‌یەدا . چونکە هەر وەك بە ڕەنگ گەوهەرینە ، لە ناویشاو لە دەریشا کانی‌گەوهەرو بەردی بە نرخە . چونکە (سلێمانی) پایتەختی فەرمان ڕەوایی‌ی (بابان) بووە . ئەو فەرمان ڕەوایی‌یەی کە نزیکەی دوو ملیۆن کوردی لە ژێر دەستا بووە . گەلێك جاری وابووە (کوردستان) ی لە دەست (تورك) و (عەجەم) سەندۆتەوە . چونکە (سلێمانی) ئەوشارەیە ، کە (گیانی‌کوردایەتی) ی وەك کانی‌ی بەهاران هەڵ ئەقوڵێ . مامۆستای (کوردایەتی) ی زوربەی (کوردان) ە لە (کوردستان) دا . شاەکلاوی سەری (کوردان)ە ، لە (کوردستان) دا . ئێستایش وا (کوردایەتی) خەریکە هەر لەم شارەوە ، پرشنگ پەخشان بکات بە ناو هەموو کوردستانی گەورەداو ڕێگای ئازادی و سەربەرزی ڕۆشن بکاتەوە بۆ کوردەواری.

× ×

تا لە چایخانەکەدا مانەوومان حەسایەوە ، شەو هەڵات و لە جێی ئەویش ڕۆژ هەڵ هات . نوخشەبێ لە کوردستانیش ئاوا ڕۆژی کامەرانی و ئازادی‌ی تیا هەڵ بێ .

هاوڕێ کانم سپارد بە خواو لێیان جیابوومەوە . ئیتر هەر بەغار ڕۆیشتم تا بە دیاری (شارە خۆشەویستەکەم) و دایکم و باوکم‌و دۆست و برادەران شادبوومەوە . . ئۆخەی ا..

[سلێمانی] [شاکر فتاح]

[شاکردی پۆلی سێ‌هەمی خوێندنگای دووەمینی بغداد]

۱۲ — ۸ — ۱۹۳۰

چاپ کراوەکانی نووســـراوخانەی پڕۆژەی خوێندەواری کورد

خاوەنی : شاکر فتاح

(١) ـ زەردەشت .

(٢) ـ سۆکرات .

(٣) ـ گاریبالدی .

(٤) ـ دیڤالیرا .

(٥) ـ لویس پاستێر .

(٦) ـ مادام کوری .

(٧) ـ چیرۆکی مەمو زینێ لە ئەرازوودا .

(٨) ـ کۆماری ئەفلاتون .

(٩) ـ یەزیدی یەکانو ئایینی یەزیدی .

(١٠) ـ چارلس یەکەم لەبەردەم دادگادا .

(١١) ـ سۆسان ئەنتۆنی .

(١٢) ـ ڤۆلتێر .

(١٣) ـ عمر خیام .

(١٤) ـ مەلا کاکە حەمە .

(١٥) ـ داماوی موکریانی .

(١٦) ـ گەشتی شارباژێڕ .

(١٧) ـ گەشتی سرۆچك .

(١٨) ـ زلـــومر .

(١٩) ـ بێ کەس .

(٢٠) ـ گەشتی پێنجوێن

نرخی [١٢٠] فلـس

چاپخانەی کامەرانی ـ سلیمانی تەلەفۆن ٢٣٥٠٨

١٠٠٠/٨٣ ١٩٧٤/٩/١٠ — ژمارەی پێ سپاردن : ١٩٧٤/٧٤٩